

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

BRUDFJÄLLET

Om traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet och dess betydelse för upplevelsen av en plats

Linnea Klingström

Uppsats för avläggande av filosofie masterexamen med huvudområdet kulturvård
2019, 30 hp
Avancerad nivå
2019:02

Brudfjället

Om traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet och dess betydelse för upplevelsen av en plats

Linnea Klingström

Handledare: Susanne Fredholm
Examensarbete för Masterexamen, 30 hp
Kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Gothenburg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 7864703
Tel +46 31 7864700

Master's Program in Conservation, 120 ect

Author: Linnea Klingström
Supervisor: Susanne Fredholm

Title: Brudfjället – About place name narratives in the landscape and their significance for the experience of a place

There are many places in Sweden with the prefix 'bride' in their name. Oftentimes there are legends associated with these places. The legends often involve a bride who died, or a bridal procession where turmoil erupted resulting in the death of one or more members of the party. One such place is Brudfjället (the 'Bride Mountain' direct translation) in Dalsland, Sweden, which is also surrounded by a legend of a deceased bride. This essay investigates the cultural heritage related to Brudfjället in Dalsland, as well as if, and how, place names with the prefix 'Bride' and their narrative has a place making function. The investigation is performed partly through a questionnaire study and partly through archive studies. It is found that place names with the prefix 'Bride' in general, and the place name Brudfjället in particular, has a place making function for those who already know the place. This phenomenon occurs through the place's narrative which gives an explanation to the place's name.

Title: Brudfjället – Om traditionsbärande narrativ i landskapet och dess betydelse för upplevelsen av en plats
Language of text: Swedish
Cover picture: Linnea Klingström
Number of pages: 72
3-5 Keywords: Brudfjället, bride, legend, place making, cultural heritage.

ISSN 1101-3303
ISRN GU/KUV—19/02--SE

Tack

Tack till min handledare Susanne Fredholm för all stöttning och hjälp längs vägen. Utan dig hade den här uppsatsen aldrig skrivits. Jag vill dessutom tacka Funny Livdotter på Stenebyskolan och Fredrik Skott på Institutet för språk och folkminnen för ovärderlig hjälp. Tack mamma och pappa för att ni väckte mitt intresse för vårt kulturarv. Och tack Gustav, för ditt tålamod.

Linnea Klingström
Göteborg, januari 2019

Innehållsförteckning

Min personliga resa mot sägner och ortnamnsnarrativ	7
1. Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Problemformulering	10
1.3 Syfte och frågeställningar	11
1.4 Relevans – Platsskapande genom namn och narrativ, en pågående process	11
1.5 Teoretiska utgångspunkter	13
1.5.1 Plats och berättelse	13
1.5.2 Kulturarv och kulturmiljö	14
1.5.3 Sägner och traditioner	17
1.5.4 Ortnamn	19
1.5.5 Fornminnen	21
1.6. Konceptuellt ramverk	22
1.6.1. Bevarande av platsknutna sägner och traditioner i dag	22
1.6.2 Traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet	23
1.7 Material och metod	24
1.7.1 Folkminnesuppteckningar i arkiven	24
1.7.2 Frågeundersökning	24
1.7.3 Källkritik	28
1.8 Tidigare forskning	29
1.8.1 Sägner som traditionsbärare	29
1.8.2 Ortnamnsnarrativs och folketymologiers meningsskapande funktion	31
1.8.3 Traditioner kring offerkast och bronsåldersgravar	31
2. Resultat	35
2.1 Bronsåldersrösen på Brudfjället i Dalsland	35
2.2 Sägner och traditioner knutna till Brudfjället	36
2.3 En urgammal sägen eller en återanvänd etymologi?	38
2.4 Enkät svar	40
2.4.1 Brudföljet som ”det gick åt helvete för på ett eller annat sätt”	40
2.4.2 Vaga minnen och gamla traditioner	40
2.4.3 Barndomsminnen, naturminnen och historiska dimensioner på Brudfjället	41
2.5 Sammanfattande resultat	42
3. Analys	47
3.1 Brudfjällets narrativ och andra sägner knutna till Brud-ortnamn	47
3.2 Offerkast och stenrösen som minnesmärke i landskapet och i sägnerna	47

3.3	Kännedom om Brudfjällets namn, narrativ och traditioner idag.....	49
3.4	Hur Brudfjället upplevs av de som besöker platsen idag.....	50
3.5	Traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet på Brudfjället och dess meningsskapande funktion.....	51
4.	Slutsats.....	53
5.	Sammanfattning.....	56
6.	Källförteckning.....	58
6.1	Tryckta källor.....	58
6.2	Hemsidor.....	60
6.3	Otryckta källor.....	61
6.4	Propositioner.....	61
6.5	Bilder.....	61
7.	Bilagor.....	62
7.1	Bilaga 1 – Enkät om Brudfjället.....	62
7.2	Bilaga 2 - Sammanställning av respondentsvar.....	65

Figurförteckning

Figur 1	- Brudfjället är inringat i rött på kartan (Karta L. Klingström).....	8
Figur 2	- Röse ett på Brudfjället sett från vägen (Foto L. Klingström).....	9
Figur 3	- Röse två på Brudfjället sett från vägen (Foto L. Klingström).....	9
Figur 4	- Konceptuellt ramverk.....	23
Figur 5	- Framsida till enkäten.....	26
Figur 6	- Ett av rösen på Brudfjället (Foto L. Klingström).....	35
Figur 7	- Ett av rösen på Brudfjället (Foto L. Klingström).....	37
Figur 8	- Respondenternas kännedom om sägnerna om Brudfjället.....	43
Figur 9	- Respondenternas relation till sägnerna om Brudfjället.....	44

Min personliga resa mot sägner och ortnamnsnarrativ

Jag minns min barndoms bilresor till landet, ett sommarställe vid sjön Råvarpen i Dalsland. Under den några timmar långa bilfärden svepte blåvita och gula skyltar med ortnamn förbi: Åsnebyn, Skräcklan, Äckerud. Jag funderade mycket på namnen och vad de betydde, hur gamla de var och om de någon gång betytt något annat. När vi kom till Brudfjället var det inte långt kvar. Jag spanade spánt ut genom rutan i hopp om att se det enligt sägnen evigt vandrande brudföljet längs vägen. Vid stenröset precis i en av de skarpa kurvorna skulle man enligt tradition göra korstecknet över bröstet och spotta tre gånger. Detta upprepades vid nästa stenröse; i vardera röset sades nämligen bruden och brudgummen ligga begravda.

Under min kandidatutbildning i globala studier vid Göteborgs universitet valde jag inriktningen humanekologi; ett tvärvetenskapligt perspektiv på läran om människan och naturen som bland annat innefattar socialantropologi och kulturgeografi. Jag fann ett stort intresse i hur vi uppfattar naturen och landskapet runt oss, hur vi påverkas av vår historia och hur *platsen* påverkas av de narrativ som kringgärdar den. I min kandidatuppsats undersökte jag vilka upplevelsevärden av vargjakt som publicerades i media runt tiden för licensjakten 2010. Jag kom fram till att de upplevelsevärden som kunde knytas till debatten om vargjakt främst handlade om tradition, upplevd identitet och naturupplevelse, och att dessa värden värderades högt av både motståndare och förespråkare av jakten. Tradition, identitet och naturupplevelser verkar vara värden som är generella och delas även av antagonister. Min förståelse av *platsen* är, liksom min egen utbildning, en kombination av natur och kultur som bygger på tvärvetenskaplig teoribildning inom humanekologi, etnologi och arkeologi som resulterar i ett kulturvårdande perspektiv.

För mig har sägner sedan min barndom fascinerat mig, vilket är anledningen till att jag fattade intresse för platsbundna sägner, det vill säga sägner knutna till specifika platser i landskapet. Under min masterutbildning i kulturvård valde jag därför att läsa kurser i både etnologi och arkeologi för att fördjupa min kunskap inom både arkeologisk och folkloristisk forskningsmetod. Som en del av kursen i etnologi besökte jag Institutet för Språk och Folkminnen i Göteborg och det var där jag fann det som blev början på min materialinsamling till en framtida masteruppsats.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Ortnamn utgör ett historiskt källmaterial och är en del av vårt gemensamma kulturarv (Nyström 2003, s. 123). Ortnamn förändras med tiden och dess forna betydelser kan glömmas bort för att ersättas med nya i takt med att språk utvecklas och nya kulturella och materiella förutsättningar uppkommer. Ett exempel på namnförändring utifrån ändrade materiella förutsättningar är Oljehamnen i Göteborg som år 2012 bytte namn till Energihamnen, (Göteborgs Hamn AB 2012) för att belysa att hantering av alternativa energislager i hamnen ökat. Genom att undersöka och nedteckna ortnamn och de narrativ som är knutna till namnen och platserna bevaras en del historia som kan berätta något om namngivningstillfällets samhälle och kultur (Nyström 2003, s. 124).

En plats med ett sägenomspunnet ortnamn är Brudfjället i Dalsland. Brudfjället ligger mellan Håverud i Melleruds kommun och Tisselskog i Bengtsfors kommun och består av en kuperad skog blandad med ängar, betesmark och vattendrag. Genom Brudfjället löper den slingriga Brudfällsvägen. Till väster om Brudfjället löper Dalslands kanal från Håverud och mynnar ut i sjön Råvarpen. Brudfällsvägen är så slingrig och krokig att den ofta utnämns till Sveriges roligaste väg att köra (Söderholm 2018).

Figur 1 - Brudfjället är inringat i rött på kartan (Karta L. Klingström)

Vägen är förmodligen mycket gammal, redan på 1600-talet finns en klövjestig inprickad på en karta, (Åkerrén 1990, s. 19) men det är troligt att vägen använts redan på förhistorisk tid (Waern och Holmberg 2009, s. 30). I en av kurvorna där 1600-talsstigen låg, liksom vägen gör än idag, kan förbipasserande se två stora stenrösen från bronsåldern.

Figur 2 - Röse ett på Brudfjället sett från vägen (Foto L. Klingström)

I Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt i Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala finns ett tiotal insamlade och nedtecknade sägner om Brudfjället som sägs förklara dess namn. Vilket som kom först, ortsnamnet eller sägnen, vet ingen idag, men tillsammans berättar de något om platsens historia och kulturarv.

Figur 3 - Röse två på Brudfjället sett från vägen (Foto L. Klingström)

Första gången en sägen om

Brudfjället nedtecknades var någon gång mellan åren 1751–1756, (Åkerrén 1990, s. 19) av landshövdingen Adolf Mörner. Då beskrevs händelsen som sägs förklara Brudfjällets namn såhär (Ibid.):

”I denna Sockn finnes ock det så kallade Brudfjället, derest fordomdags tvenne Brudskaror skola kommit till mötes, då en svart hund kommit utur berget mellan de begge Brudskarorne, som blifvit oense och alla mördade förutom en brudgumme och en brud av hvardera sidan, hvilcka skola tagit hvarandra till äckta och blifvit vigde vid Tisselskog. Huruvida detta kan var någon sanning lämnas der hen; dock finnas på fjället många båhl och minnesmärken.”

Sedan dess har fler sägner och berättelser knutna till Brudfjället samlats in och arkiverats till eftervärlden på bland annat Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala. Men där, i arkiven, finns även liknande, näst intill identiska sägner, om förolyckade brudpar och brudföljen knutna till andra platser i Sverige med Brud- i namnets förled. Samma, eller mycket liknande sägner som den om Brudfjället i Dalsland, har alltså berättats och fortsätter att berättas runt om i nästan hela Sverige. Samtliga berättelser är knutna till specifika platser och fornminnen i landskapet.

1.2 Problemformulering

Det finns idag ingen sammanställning av alla de brudsägner knutna till ortsnamn och fornminnen som förekommer i hela landet. Bristen på kunskap om Brud-ortnamn med sägner och traditioner knutna till platser och fornminnen i landskapet utgör en lucka i den svenska kulturarvsforskningen. Sveriges landskap förändras, vägar rätas ut eller byggs om, fornminnen förflyttas eller tas bort, städerna breder ut sig och ortnamn ändrar form. När kulturarvet består av både ortnamn, sägen, tradition och fornminne riskerar värdefulla pusselbitar till vår historia och dåtida föreställningsvärld att förloras för alltid.

Kanske förändras vår upplevelse av en plats när betydelsen av, eller narrativet om, dess namn faller i glömska. Vår upplevelse av en plats grundar sig på attityder, och våra attityder grundar sig i sin tur på vår sociala omgivning, tidigare upplevelser vi haft, våra erfarenheter och kunskap (Eagly och Chaiken, 1993). Vår upplevelse av en företeelse eller plats påverkas även av våra vanor och sociala och personliga normer (Ibid.). Hur vi beter oss på en plats, vilka traditioner och vanor som knyts till en plats påverkar alltså vår upplevelse av platsen. Upplevelsen av en plats hör samman med identitetsvärdet på platsen, (Stewénus, 1998), det vill säga upplevelsen av samhörighet och identifikation med omgivningen. När sägner glömts bort, ortsnamn förändrats eller gamla fornminnen försvunnit påverkar det vår upplevelse av platsen.

Ett stenröse från bronsåldern är som enskilt fornminne lagskyddat enligt Kulturmiljölagen, men behöver för den delen inte uppfattas som unikt ur ett nationellt perspektiv. Ett ortnamn förknippat med ett gammalt torp eller en äldre stig kan vara svårtolkat och därmed inte högt värderat om torpet fått ge plats åt moderna bostadsområden eller stigen vuxit igen. Den här uppsatsen undersöker röset, ortnamnet, dess narrativ och traditioner som en sammansatt enhet,

där plats kan förstås som ett kluster av materiellt och immateriellt kulturarv i form av fornminne, ortnamn, narrativ och tradition.

1.3 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att öka förståelsen för kopplingen mellan berättelser knutna till Brud-ortnamn och hur de eventuellt kan ha en platsskapande funktion. Med specifik utgångspunkt i Brudfjället i Dalsland undersöks en tidsmässig förskjutning i relationen mellan immateriellt kulturarv (narrativ, ortnamn och tradition) och materiellt kulturarv (fornminnen) vilket i sin tur påverkar hur människor förklarar platsens namn. Följande frågeställningar har formulerats för att uppnå syftet:

- Vilka sägner och traditioner finns nedtecknade om Brudfjället i Dalsland och de två bronsåldersrösen som är belägna där?
- Hur har sägnerna och traditionerna om Brudfjället i Dalsland och de två bronsåldersrösen som är belägna där förändrats över tid?
- I vilken omfattning är Brudfjället i Dalsland, de två bronsåldersrösen som är belägna där, samt sägnerna eller traditionerna knutna till dem, kända bland människor, och i så fall vilka sägner eller traditioner?
- Hur påverkas människors förklaring av Brudfjällets ortnamn av deras kännedom om platsen och de två bronsåldersrösen som är belägna där samt de sägner och traditioner som finns knutna till platsen?
- Vad betyder Brudfjällets ortnamnsnarrativ för människors upplevelse av platsen?

1.4 Relevans – Platsskapande genom namn och narrativ, en pågående process

Vår historia och vårt kulturarv handlar till stor del om vårt deltagande i berättelser (Aronsson 2004, s. 200). Sägner som berättas om Brudfjället i Dalsland ger inte bara en folklig förklaring till ortnamnet utan även en folklig förklaring till de två stenrösen från bronsåldern som finns på platsen. Enligt Peter Aronsson, (Ibid. s. 194) gör minnesmärken som fornminnen och monument ”...anspråk på att både vara betydelsebärande platser och delar i ett gemensamt rum, ett upplevt landskap”. Aronsson menar att monumenten dels är en del av

rummet, dels omskapar de rummet till en minnesplats som inte bara berättar om en händelse, utan även en historia. Denna rumsliga historia skapar i sin tur en plats för upplevd tillhörighet (Ibid. s. 193).

Beskrivningarna av en plats kan ses som en process där kulturmiljön laddats med värden och betydelser under lång tid enligt arkeologen Karl-Johan Olofsson. Samtidigt, menar Olofsson, kan platsen ses som frambringare av beskrivningar och historier. Plats och beskrivning, eller plats och berättande växelverkar således. Olofsson, (Olofsson 2005, s. 136) skriver att *”En del av förändringarna i en kulturmiljö över tid består av fysiska förändringar av miljön, en annan del av förändringarna återfinns i människans tankar om platsen”*.

Platsskapande genom namn och narrativ pågår konstant och kopplingen till makt och individuell samt kollektiv identitet gör att det är särskilt intressant att studera i en global värld där olika kulturer möts och där makt utgör inslag, (Andersson 2013, s. 34) – exempelvis vid konflikter kopplade till landsbygd kontra stad, folkförflyttningar eller kolonisation. De värden en plats är laddad med förändras, och vilka kulturhistoriska värden som bevaras och vårdas ser olika ut från en tid till en annan.

Att undersöka Brud-ortnamn och dess narrativ är viktigt av flera skäl. Dels säger det något om en kulturhistoria och ett gemensamt kulturarv som är så spridd att vi finner dess sägner, namn och traditioner runt om i stort sett hela Sverige. Dels kan kunskap och medvetenhet kring ett lands historia och dåtida föreställningsvärld bidra till en känsla av gemenskap och upplevd tillhörighet (Aronsson 2004, s. 193). I dagens samhälle med pågående kulturdebatt om vad svensk kultur verkligen är, kan det vara än mer relevant att belysa och utforska de svenska traditionerna och berättelserna och deras betydelse för människor idag. Eftersom företeelsen är så vanlig och utbredd i landet kan vi bara spekulera i vad, och om, brudsägner och brudortnamn betytt något för våra förfäder som idag har fallit i glömska. Genom att samla in, sammanställa och analysera brudsägner och Brud-ortnamn knutna till fornminnen och platser i landskapet kan vi utforska och bevara en del av Sveriges kulturhistoria till eftervärlden och kanske komma ett steg närmare att förstå en dåtida föreställningsvärld. Detta hoppas jag att min uppsats ska inspirera till.

1.5 Teoretiska utgångspunkter

1.5.1 Plats och berättelse

Uppsatsens teoretiska utgångspunkter bygger på *platsen* som något skapat i en kulturell och social kontext där själva *namnet* och *berättelsen* ger uttryck för, eller skapar, en individuell och kollektiv identitet.

Språkforskaren Daniel Andersson, (Andersson 2013, s. 31) skriver att ”*ortnamn är viktiga för hur en plats tolkas och förstås – inte minst ger de en antydning om historiska förhållanden*”. Andersson menar att ortnamn och ortnamnsnarrativ är bidragande till skapandet av platser som präglas av människans historia och närvaro; platserna blir ett slags människans minneslandskap (Andersson 2013, s. 32). Med plats menar Andersson något annat än bara ett geografiskt definierat område; platsen är enligt honom något som skapas i sociala och kulturella sammanhang. Två viktiga delar i skapandet av en plats är namngivningen och berättandet om platsen. Andersson hänvisar till geografen Yi-Fu Tuan som menar att skapandet av en plats kräver att den får definition och mening, och att språkets kraft vid skapandet därmed inrymmer makt. Andersson refererar Tuan: ”*Naming is power – the creative power to call something into being, to render the visible, to impart a certain character to things*” (Andersson 2013, s. 33). Vidare menar Andersson att narrativ som sägner blir integrerade delar av platsen som sådan, och fyller därmed en emotiv funktion som i sin tur stärker människors band till platsen. För att stärka detta påstående hänvisar Andersson till antropologen Keith Basso som menar att människans band till en plats, eller känsla för en plats, är en del av en kollektiv identitet. Den upplevelse som människan får av platsen – till exempel genom narrativ – får henne att uppleva en känsla av sammanhang, ett sammanhang som hon dessutom delar med andra (Ibid.).

Historikern Peter Brown jämför relationen mellan ”*present places*” och ”*absent persons*” med den religiösa företeelsen ”*praesentia*” som betyder *närvaro* på latin. Praesentia syftar på tanken eller upplevelsen av en gudomlig eller religiös närvaro i heliga relikier eller på heliga platser. Denna föreställning av helig närvaro knuten till platser och föremål tolkar Brown som ett slags möte med det eller den som inte finns här fysiskt, men som ändå lever kvar i ett kollektivt minne och i vår historia (Brown 1981, s. 88). Filosofen Emmanuel Levinas har en liknande teori kring platser, föremål och andra artefakter från människor. Levinas menar att allt som människor rör vid, platser vi beträtt eller föremål vi lämnat efter oss innehar förmågan att skapa en upplevelse

eller känsla av det förflutna och av våra förfäder, en känsla och närvaro av de och det som inte längre finns kvar (Levinas 1987, s. 121).

Enligt språkforskaren Per Vikstrand, har ortnamnen i sig en meningsskapande funktion i landskapet. Vikstrand menar att folketymologier handlar om att återskapa mening i ortnamnen och de platser de namnger (Vikstrand 2007, s. 461). Han skriver: *”Omtolkningen av ortnamn ledsagas vanligen av en förklarande berättelse och ortnamnen blir därigenom utgångspunkt för historier om platser och om människor och väsen som antas ha verkat där”* (Ibid. s. 461 – 462). På det sättet, menar Vikstrand, sätter folketymologierna fart på en process som genom ortnamnen skapar mening i landskapet.

Staffan Nyström menar att ortnamnen förutom namn på platser även är bärare av historisk information, starkt kopplade till traditioner och förmedlare av äldre tiders natur och kultur (Nyström 2003, s. 3). Nyström skriver: *”Alla de episoder, skeenden, tillstånd, intryck, tankar och känslor som fångats i ortnamnen gör dem till ett ovärderligt immateriellt kulturarv – ett kulturarv värt att vårda och utforska”* (Ibid.).

Utifrån ovan sammanfattade teorier besitter ortnamn information om platsen de namnger, men dessa namn och dess innebörd har en förmåga att förändras med tiden. Namngivningen är därför en viktig del i skapandet av en plats som kan både synliggöra eller dölja utifrån rådande tid och diskurs (Andersson 2013, s. 42). Genom till exempel narrativer eller traditioner knutna till en plats kan det skapas en känsla av sammanhang och kollektiv identitet, vilket kan stärka människors band till platsen. Ortnamns, traditioners och fornminnens *meningsskapande* funktion ligger till grund för denna uppsats och de slutsatser som kommer kunna dras.

1.5.2 Kulturarv och kulturmiljö

Kulturarv innefattar enligt samtida kulturvårdsteori både materiella och immateriella uttryck påverkade eller skapade av människan. Det kan till exempel vara traditioner, föremål, miljöer, berättelser eller namnskick (Riksantikvarieämbetet 2018). Enligt Riksantikvarieämbetet är kulturmiljön en del av vårt kulturarv och definieras såhär:

”Kulturmiljö avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter.

En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som extensivt påverkade skogs- eller fjälllandskap. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område.”(Ibid.).

Redan på 1600-talet påbörjades bevarandet och dokumentationen av vad som då definierades som kulturarv och nationens gemensamma historia; både Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet har rötter från 1600-talet (Lundström 2005, s. 10). Intresset för svensk historia växte under 1800-talet och i ljuset av nationalismen grundades organisationer som Svenska fornskriftssällskapet (1843), Svenska slöjdföreningen (1845) och Svenska fornminnesföreningen (1869) (Ibid.). Forskaren och kulturvetaren Catarina Lundström beskriver hur synen på kulturarv under 1800-talet kom att bli alltmer regionaliserad. Lundström skriver att *”det nationella syntes nu vara en kombination av alla de varianter av ”kulturarv” som kunde iaktas ute i landet. Det blev nu viktigt att studera och värna regionernas, hembygdernas och hemorternas särpräglade minnen”* (Lundström 2005, s.11). Regionaliseringen medförde under 1900-talet en explosionsartad ökning av lokala kulturarvsverksamheter. Fler aktörer medförde i sin tur att den homogena kulturarvsintressegrupp bestående främst av välutbildade män nu lämnade plats för även kvinnor. Framför allt var det, enligt Lundström, borgerliga kvinnor som engagerade sig inom hemslöjdsrörelsen (Ibid, s. 12). Kvinnornas sena tillträde till kulturarvsfrågorna visar på ett av kulturarvsbegreppets problem. Nämligen vad som ska erhålla kulturarvsstatus, och vems historia vi väljer att berätta.

Jonas Grundberg problematiserar begreppet kulturarv i sin avhandling om historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning. Han är kritisk till hur begreppet ”kulturarv” definierar en historia: nämligen den historia som redan finns, och utelämnar all den historia som av olika skäl inte uppmärksammas. Mer konkret menar Grundberg att det officiella kulturarvet skapar ett kollektivt minne som berättar en utvald historia som egentligen bara är en liten del av den oändliga mängd minnen, associationer och spår av historien som existerar i samhället (Grundberg 2004, s.10).

Istället bör kulturarv betraktas som en öppen och ständigt pågående kulturprocess. Grundberg definierar därför kulturarvet som ”...*de kulturprocesser som på något vis uttrycker ett historiebruk i ett samhälle,*” och konstaterar att ”*historia i form av ett kulturarv är en av de mest centrala resurserna för att konstruera en gemensam identitet för nationella samhällsbildningar*” (Ibid, s.1).

Mikael Eivergård beskriver begreppet kulturarv på liknande vis och frågar sig vad som fogas in i det som benämns kulturarv – och vad som sorteras bort? Han menar att det som benämns som kulturarv inte består av en allmängiltig syn på historien och att kulturarvet både skapas och brukas i bestämda syften. Han skriver: ”*Av oändligt många alternativ från det förflutna väljer vi att lyfta fram vissa och benämna dem kulturarv. Detta gör det synnerligen viktigt att fundera över vilka berättelser om samhället som produceras av museerna och kulturvården*” (Eivergård 2005, s. 7). Eivergård betonar att kulturarvet ständigt måste ses i sitt politiska, sociala och ideologiska sammanhang då kulturarvet är politiskt på så sätt att det ”...*bidrar till att skapa värderingar, normer och föreställningar som brukas för olika intressen och syften*” (Eivergård 2005, s. 8).

Att kulturarv är ett problematiskt begrepp både utifrån ett jämställdhetsperspektiv, demokratiska perspektiv och i fråga om värderingar och representation menar även etnologen Kerstin Lökken. Hon skriver att: ”*Kulturarv är politiskt kontroversiellt eftersom det traditionellt hanterats av kulturinstitutioner med speciellt uppdrag – som att dokumentera och bevara för eftervärlden*” (Lökken 2005, s. 62). Lökken menar att det immateriella kulturarvet är svårare att definiera och bevara än det materiella i form av monument och fysiska miljöer eftersom ”*Kunskap, normer och värderingar handlar om kulturstoff som är relaterade till individer*” (Ibid, s 63). Det immateriella kulturarvet är alltså svårare att definiera och bevara eftersom det är knutet till människors berättande, minnen och traditioner; praktiska förmågor och handlingar som ofta sker genom sociala möten och imitation.

I Regeringens proposition *Kulturpolitik* (1996/97:3) finns en definition av kulturarv som lyder såhär:

”*Kulturarvet är både det materiella och det immateriella, det skolat konstnärliga och det folkliga, det unika och det vanliga. Det bevaras i institutioner som arkiv, bibliotek och museer*”

och i utvalda kulturmiljöer, men finns också runt om oss i vardagslandskapet, hemmen och på arbetsplatserna” (Prop. 1996/97:3 s. 126).

Kulturarv kan således appliceras på det mesta i ett samhälle. Etnologen Owe Ronström menar att det viktiga med ett kulturarv är vad det gör, och inte vad det är (Ronström 2008, s. 215). Ronström beskriver att när definitioner och förflutenheter som ” *...historia, tradition, minne, fornminne, fornlämning, antikviteter, myt, memoar, sägen, saga osv förs samman som 'kulturarv', så förändras betydelser och associationsbanor” (Ibid, s. 227).*

Etnologen Karin Lindvall har skrivit om kulturarvsidéologin och dess definition och menar att kulturarvssektorn måste fokusera mer på människors och samhällets historia, och mindre på objekt och monument (Lindvall 2002, s.16). Lindvall menar att själva berättandet och våra minnen är en viktig del av bevarandet av kulturarvet. Utan berättande, inget bevarande. Samtidigt skiljer Lindvall på minnen och traditioner. Traditioner, menar hon, måste inte bevaras för att skapa ett levande kulturarv; däremot ska vi bevara minnet av dem (Lindvall 2002, s. 19).

Med ovan nämnda definitioner och problematiseringar kan kulturarvet ses som en öppen och ständigt pågående process för att förklara, uttrycka och bevara ett samhälles historiebruk. Kulturarv får, som Grundberg skriver, sitt värde och mening av samtiden, och inte av det förflutna (Grundberg 2004, s. 3).

1.5.3 Sägner och traditioner

Sägner och traditioner ingår i vad som definieras som immateriellt kulturarv. År 2011 ratificerade Sverige Unescos Konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet (Convention for the Safe-guarding of the Intangible Cultural Heritage). Konventionen syftar till att skydda det immateriella kulturarvet i form av bland annat traditioner, riter, högtider, musik, hantverk och dans så att dessa inte försvinner.

Ur Konventionen om tryggande av det immateriella kulturarvet (Convention for the Safe-guarding of the Intangible Cultural Heritage)

Article 1 – Purposes of the Convention

The purposes of this Convention are:

- (a) to safeguard the intangible cultural heritage;
- (b) to ensure respect for the intangible cultural heritage of the communities, groups and individuals concerned;
- (c) to raise awareness at the local, national and international levels of the importance of the intangible cultural heritage, and of ensuring mutual appreciation thereof;
- (d) to provide for international cooperation and assistance.

Institutet för språk och folkminnen fick samma år i uppdrag av regeringen att utveckla arbetet med att tillämpa konventionen och 2013 publicerade de sin slutrapport under namnet *”Levande traditioner, slutrapport om tillämpningen av Unescos konvention om tryggandet av det immateriella kulturarvet i Sverige”* (Nordström & Sjöberg 2014).

Institutet valde att dela upp det immateriella kulturarvet i fyra ansvarsområden som fördelades mellan fyra olika aktörer där Riksantikvarieämbetet fick i uppdrag att hantera bland annat kulturarv som hör samman med materiella kulturarv och kulturmiljöer i Sverige samt kunskap och sedvänjor som rör naturen. Institutet för språk och folkminnen fick bland annat uppdraget att hantera kulturarv i form av sociala sedvänjor, riter och högtider (Nordström & Sjöberg 2014, s. 8).

Varje land som skrivit på konventionen ska säkerställa sitt lands immateriella kulturarvs fortlevnad och gynna forskning, bevarande och skydd av det samma (Unescos Konvention om tryggande av det immateriella kulturarvet artikel 2.3).

Ur Levande Traditioner - Slutrapport om tillämpningen av Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet i Sverige av Institutet för språk och folkminnen

Ansvarsområden immateriellt kulturarv i Sverige:

A) Institutet för språk och folkminnen och Nordiska museet: Muntliga traditioner och uttryck, däribland språket som förmedlare av det immateriella kulturarvet samt sociala sedvänjor, riter och högtider. Kunskap och sedvänjor rörande universum

B) Nämnden för hemslöjdsfrågor: Traditionell hantverkskunskap

C) Statens musikverk/Svenskt visarkiv: Framföranden – musik, dans och teater

D) Riksantikvarieämbetet: Kunskap och sedvänjor rörande naturen samt kulturarv som hör samman med materiella kulturarv och kulturmiljöer i Sverige”

Utdrag ur Redovisning av regeringsuppdrag Ku2010/1980/KT, sida 27.

1.5.4 Ortnamn

Ortnamn är bärare av historisk information och ofta kopplade till traditioner och äldre tiders natur och kultur. I denna uppsats definieras ortnamn enligt Riksantikvarieämbetets definition (Riksantikvarieämbetet 2018). Enligt Riksantikvarieämbetet är ortnamn namn på alla geografiska objekt och områden. Ortnamn kan till exempel vara namn på länder, städer, berg, sjöar, stenar och broar. Inom vissa vetenskaper och områden delar man upp och preciserar ortnamnen i t.ex. bebyggelsenamn, platsnamn, ängsnamn osv. I denna uppsats kommer endast begreppet *ortnamn* att användas.

1982 lade regeringen fram betänkandet *Ortnamns värde och vård* (SOU 1982:45) vilket bidrog till bildandet av Ortnamnsrådet 1985. Ortnamnsrådets främsta uppgift är idag att ”... *utveckla principer och formulera mål för en god ortnamnspolitik. Ortnamnsrådet ska tolka och informera om god ortnamnsed...*” (Lantmäteriet 2018).

I regeringens proposition *Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål* (1998/99:114) behandlades ortnamnen som en betydelsefull del av kulturarvet och regeringen föreslog i propositionen att kulturminneslagen skulle utökas med en bestämmelse om skydd för ortnamn.

Man skriver i propositionen att ortnamnen är en viktig del av platsers identitet och att ortnamnen har betydelse för människors känsla av samhörighet med platsen och dess traditioner. Dessutom kan ortnamnen påminna om det förflutna på platser som förändrats mycket, och man konstaterar att ortnamnen bör ses som en viktig historisk källa som kan ge information om platsers tidigare historia (Prop. 1998/99:114 s. 33). Förslaget röstades igenom i riksdagen och sedan år 2000 innehåller kulturmiljölagen (före 2014 kallad kulturminneslagen) en paragraf för god ortnamnsd. Lagtexten som innebär att all kommunal och statlig verksamhet ska beakta god ortnamnsd handlar kortfattat om att ortnamn inte bör ändras utan starka skäl, att man bör respektera traditionella stavningar och beakta den svenska ortnamnstraditionen vid nybildning av ortnamn. Lagtexten lyder i sin helhet:

Ur Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

God ortnamnsd

4 § Vid statlig och kommunal verksamhet ska god ortnamnsd iakttas. Det innebär att

- hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- namn på svenska, samiska, finska och meänkieli så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts av Lantmäteriet ska i statlig och kommunal verksamhet användas i sin godkända form. *Lag (2013:548)*.

1.5.5 Fornminnen

Det andra kapitlet i Kulturmiljölagen heter *Fornminnen* och behandlar fornlämningar och fornfynd. Lagen definierar fornlämningar och fornfynd och vilka av dessa som skyddas av lagen. Ett fornminne ska enligt Kulturmiljölagen ha tillkommit genom äldre tiders bruk och människors verksamhet i forna tider och kan t.ex. vara gravar, resta stenar, ruiner, slott, lämningar av boplatser, färdvägar och broar m.m. Även naturbildningar som har sägner och äldre berättelser knutna till sig räknas som fornlämningar och skyddas av lagen. Förutom ovanstående måste fornlämningen även vara tillkommen före år 1850 för att automatiskt vara skyddad enligt kulturmiljölagen (Riksantikvarieämbetet 2018). En fornlämning ägs av markägaren där fornlämningen är belägen, men det är Länsstyrelsen som ansvarar över länens statliga miljöarbete och beslutar vilka ingrepp som får göras på respektive fornlämning (Ibid.).

Ur Kulturmiljölag (1988:950)

2 kap. Fornminnen

Fornlämningar och fornfynd

1 § Fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna:

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,
2. resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättsskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra byggnader och byggnadsverk,
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter, och
8. fartygslämningar.

1.6. Konceptuellt ramverk

1.6.1. Bevarande av platsknutna sägner och traditioner i dag

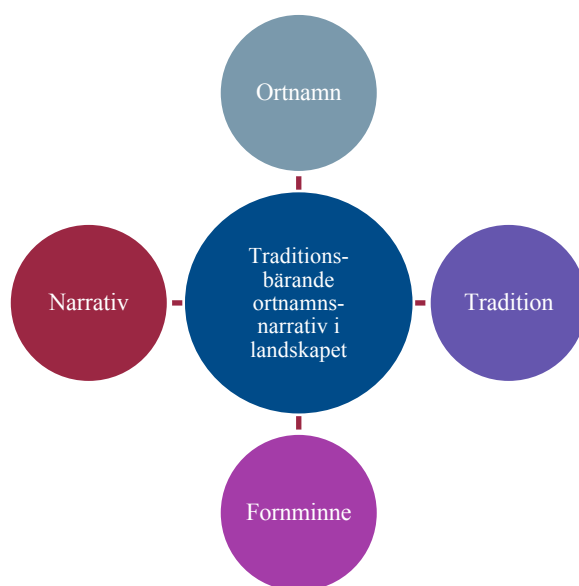
I kulturmiljölagen står det att naturbildningar som har sägner och äldre berättelser knutna till sig räknas som fornlämningar och skyddas av lagen. Riksantikvarieämbetet är ansvarig för hanteringen av bland annat materiella kulturarv och kulturmiljöer i Sverige. Institutet för språk och folkminnen har uppdraget att hantera kulturarv i form av sociala sedvänjor, riter och högtider. Men vad görs idag för att bevara sägner och traditioner knutna till fornminnen eller andra monument i landskapet? I Riksantikvarieämbetets Handbok för fornminnesvård konstateras att begreppet kulturmiljö i många sammanhang ersatts av begreppet kulturarv vilket ses som ett vidare begrepp då det inrymmer även berättelser, traditioner, upplevelser och erfarenheter (Danielsson 2006, s. 17). Man konstaterar även att ”...*förmedla platsers historia och berättelser är ett av kultur-miljövårdens viktigaste uppdrag,*” (Ibid, s. 66) och ställer därefter ett antal frågor, bland annat vilka berättelser landskapet inrymmer och hur dessa kan förmedlas på bästa sätt. Handboken ger exempel på hur en sägen eller ”skröna” knuten till en plats kan lyftas fram i t.ex. broschyrer eller på informationsskyltar för att pigga upp en faktatext. Även ortnamn som rymmer en berättelse får gärna belysas för att göra platsen mer spännande för besökaren (Ibid. s. 74). Hur platsknutna berättelser ska bevaras och vårdas lämnas dock obesvarat.

På Institutet för språk och folkminnen har man sedan 2016 arbetat med att ta fram den digitala plattformen ”Sägenkartan”. Sägenkartan syftar till att tillgängliggöra ett urval av de insamlade sägner knutna till specifika platser i Sverige som bland annat finns i folkminnesarkiven. Sägenkartan innehåller idag cirka 5000 sägner knutna till olika orter i Sverige. Projektet uppmanar även de som använder kartan att kontakta institutet om man känner igen personer eller händelser som nämns i sägnerna, hittar några fel, eller vill tillgängliggöra egna eller andras uppteckningar från sin ort för att samla in och bevara fler platsknutna sägner (Institutet för språk och folkminnen 2018).

Sedan 2006 finns även Riksantikvarieämbetets databas ”Fornsök”, där allmänheten kan söka efter fornminnen på olika platser runt om i Sverige. I Fornsök får man information om fornminnet, om det finns några traditioner eller sägner knutna till det och var det ligger i landskapet (Riksantikvarieämbetet 2017).

1.6.2 Traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet

Under uppsatsskrivandets gång har det saknats ett samlingsnamn för den företeelse som undersöks. Nämligen ett namn på det kulturarv som innefattar *både* tradition, ortnamn, sägen och monument i landskapet. Enligt samtida kulturvårdsteori skiljs dessa företeelser åt, vårdas, bevaras och analyseras åtskilda av olika institutioner och aktörer. Än handlar det om immateriella kulturarv som sägner, än om materiella kulturarv som fornminnen och än om levande traditioner och ortnamn. Jag har därför skapat ett eget konceptuellt ramverk; ett nytt begrepp på det immateriella- och materiella kulturarv som Brudfjället är exempel på. Det är ett samlingsnamn på det kulturarv som innefattar både tradition, ortnamn, sägen och monument. Jag har valt att kalla detta konceptuella ramverk för *traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet*. För att ett kulturarv skall klassas som traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet bör det innehålla fyra kategorier som samverkar: ett narrativ, ett ortnamn, ett fornminne och en tradition som knuten till platsen/namnet/monumentet. Var och en är dessa kulturarv skyddsvärda och intressanta att studera, men tillsammans berättar de något mer, tillsammans bildar de en enhet, ett kluster av folkminnen. Man kan se dem som bitar i ett pussel där varje bit behövs för att få fram den slutliga bilden. *Traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet* är det lagda pusslet. Syftet med att namnge fenomenet och skapa ett begrepp av det kulturarv som traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet representerar är att förenkla och förtydliga diskussionen om hur och vad som kan eller bör undersökas, bevaras och vårdas när

Figur 4 - Konceptuellt ramverk

ortnamn, sägen, tradition och fornminne kulturhistoriskt hör samman och tillsammans bildar en del av kulturarvet.

1.7 Material och metod

Den metod som används i uppsatsen tar sin utgångspunkt i ett kvalitativt angreppssätt där tyngdpunkt läggs på en frågeundersökning i enkätform. Därutöver har sammanställning och analys av språkligt och folkloristiskt material från Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala gjorts. Materialet som sammanställts genom arkivundersökningarna avser sägner knutna till Brud-ortnamn i hela Sverige. Då uppsatsens tyngdpunkt ligger på en undersökning relaterad till Brudfjället i Dalsland låg också tyngdpunkten vid arkivundersökningarna där.

1.7.1 Folkminnesuppteckningar i arkiven

På Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala genomsöktes arkiven efter sägner som handlade om brudpar som förolyckats och vars död knutits till specifika platser i landskapet såsom sjöar, mossar, berg och stenrösen och som enligt sägnen fått sitt namn från denna händelse. Sökningar gjordes genom att gå igenom så kallade excerpter i accessionskatalogen efter ordet ”*Brud*”. De arkivhandlingar där träffar på ordet Brud hittades, lästes därefter igenom och kopierades för en mer detaljerad genomgång. Arkivhandlingarna är ofta skrivna på äldre språk och därtill mycket otydligt nedtecknade för hand. Handlingarna fick därför gås igenom mycket noggrant och ett flertal gånger för att kunna tillgodogöra sig innehållet i nedteckningarna. Sammanlagt hittades ett hundratal olika sägner och traditioner nedtecknade knutna till ortnamn med Brud- i förleden. Utifrån detta material sorterades sedan specifikt sägner knutna till Brudfjället i Dalsland ut. Ett tiotal sägner hittades med anknytning till Brudfjället i Dalsland. Materialet användes för att förstå Brudfjällets materiella och immateriella kulturarv och för att i ett senare skede användas för att analysera och jämföras med de svar som inkom genom enkäten.

1.7.2 Frågeundersökning

Jag valde att använda mig av en respondentundersökning för att få svar på frågorna om hur Brudfjällets traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet upplevs idag. Till skillnad från

informantundersökningar, där svarspersonernas syfte är att ge information om en händelse, plats eller företeelse, så avser en respondentundersökning istället undersöka respondentens egna tankar och tyckanden om det undersökningen gäller. I en respondentundersökning får samtliga respondenter ungefär samma frågor att besvara, och frågeställaren försöker sedan finna mönster i svaren som kan säga något om en viss grupps upplevelser eller tankar (Esaiasson 2011, s. 257-258).

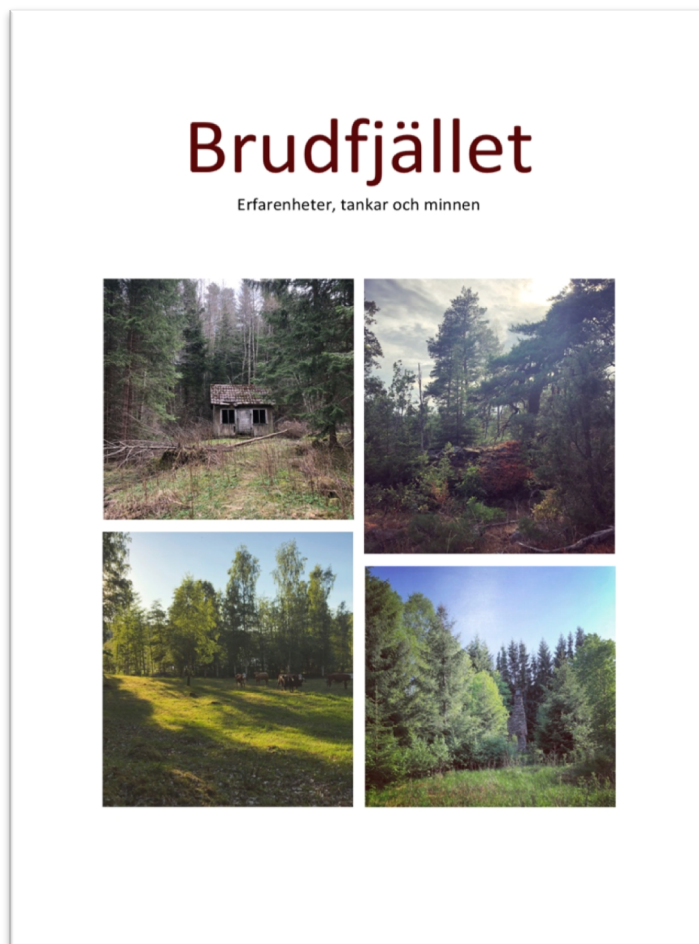
Vid en respondentundersökning väljer man huvudsakligen mellan att genomföra antingen samtalsintervjuundersökning, eller frågeundersökning (Ibid, s. 258). De frågor jag ville ha svar på behövde en kvantitativ bredd, snarare än ett kvalitativt djup. Jag ville hellre veta lite från fler, än mycket från några få. Jag valde att utforma en frågeundersökning med öppna frågor. Med öppna frågor uppmanas respondenten att själv skriva ner sitt svar helt eller delvis fritt utifrån frågeställningen. Frågelistor har använts av folkminnesarkiven sedan 1920-talet för att samla in och dokumentera minnen, berättelser och erfarenheter, (Nordström & Saltzman, 2014, s. 23) varför denna metod får anses vara välbeprövad och passande för denna undersökning.

Frågorna delades in under fyra teman: Plats, Görande, Kännedom och Min berättelse. Temana baseras på metoden i boken ”*Naturen för mig*”, en del av ett projekt där kulturarvsinstitutioner och forskare genom kulturvetenskapliga perspektiv undersökt naturens roll i samtida vardagskultur (Ibid.). Jag valde att använda samma teman som i ”*Naturen för mig*” då de utgör de beståndsdelar som platsknutna sägner och traditioner består och är uppbyggda av. Temana inbegriper både platsen, görandet (traditionen), kännedom om sägen/tradition/fornminne samt den individuella personens egna upplevelse och berättelse av dessa tre tillsammans. Vidare avser den undersökning som gjordes i projektet ”*Naturen för mig*”, till viss grad samma fenomen som denna undersökning då det i båda fallen rör sig om naturens roll i vardagskultur. Då rösen är platsbundna är de i en vid tolkning en del av naturupplevelsen på Brudfjället idag.

Baserat på Peter Esaiasson (Esaiasson 2011, s. 272) valdes temaindelningar, och till viss del samma frågor som i frågelistan som användes i undersökningen ”*Naturen för mig*”. I detta fall byttes dock ordet natur ut mot Brudfjället, och frågorna anpassades för att behandla Brudfjället och dess traditionsbärande ortnamnarrativ i landskapet.

Frågeenkäten bestod av tre sidor inklusive framsida, informationssida och frågeformulär. Fyra bilder från Brudfjället placerades på enkätens framsida för att väcka nyfikenhet och inspiration

i syfte att motivera respondenterna att svara (Esaiasson 2011, s. 271). En av bilderna föreställer ett av stenrösen på Brudfjället. På sida två presenterades undersökningens syfte, information om uppsatsen och vad som förväntades av den svarande. På den tredje sidan fanns frågorna under fyra tematiska huvudrubriker: *Plats*, *Görande*, *Kännedom* och *Min berättelse om Brudfjället*. Under varje tema fanns ett flertal frågor som respondenten uppmanades att svara fritt på. Frågorna som ställdes under rubriken ”*Plats*” var:

Figur 5 - Framsida till enkäten

- Vad väcker Brudfjället för tankar hos dig?
- Varför tror du att Brudfjället heter som det gör?
- Berätta om din relation till Brudfjället.
- Finns det någon speciell plats på Brudfjället som betyder något extra för dig?
- När hörde du talas om Brudfjället för första gången och vem berättade om Brudfjället?
- Vad berättades?
- Har du upplevt något speciellt på Brudfjället?

Under rubriken “*Görande*” ställdes följande frågor:

- Vad gör du när du är på Brudfjället?
- Känner du till några traditioner kopplade till Brudfjället, i så fall vilka?
- Vem berättade om dem?
- Finns det några speciella platser kopplade till traditionerna?
- Hur betar du dig på Brudfjället, stannar du till exempel på något speciell plats eller utför någon handling?

Under rubriken ”*Kännedom*” ställdes följande frågor:

- Hur och när har du lärt dig det du känner till om Brudfjället?
- Är det till exempel genom egna erfarenheter, skolan, föreningar, litteratur, arbetsliv, fritidsintressen eller på annat sätt?
- Finns det kunskap om Brudfjället som du vill förmedla till framtida generationer, till dina barn, barnbarn eller till vänner och bekanta?
- Vad är dina tankar om namnet Brudfjället?

Under rubriken ”Min berättelse om Brudfjället” ställdes frågorna:

- Berätta om en särskild upplevelse, något du hört eller ett minne du har om Brudfjället. Det kan vara en berättelse du hört, ett sommarminne, något du upplevt eller något annat du vill berätta om Brudfjället.

De öppna frågorna hade som syfte att stimulera till reflektion och en känsla av att inget svar kunde vara fel eller rätt. Förhoppningen var att skrivandet som svarsmetod skulle ge ett material som speglade respondenternas inre världar: deras minnen, erfarenheter och tankar om Brudfjället.

Enkäten skickades via mejl till hembygdsförening och byalag i Tisselskog samt till Stenebyskolan i Dals Långed. Dessa mottagare valdes med hopp om att de med sitt stora nätverk skulle skicka vidare enkäten till sina medlemmar/studenterna och givetvis för att de hade rumslig anknytning och närhet till Brudfjället. Jag fick snabbt ett svar från Stenebyskolan med en förfrågan om jag inte kunde skicka ut ett webbformulär istället. Detta för att förenkla svarsprocessen. Då jag tyckte att det var en bra idé för att höja svarsfrekvensen satte jag ihop en webbenkätundersökning i programmet SurveyMonkey.com. Därefter mejlades enkätens webbadress ut till samma mottagare som under dagen mottagit enkäten i PDF-format.

Frågorna i webbenkäten var desamma som i PDF-enkäten, men med möjlighet att svara direkt på webben. I båda enkäterna fanns möjlighet att vara anonym, men respondenten uppmanades att skriva kön, ålder, yrke/sysselsättning samt födelse- och bostadsort för att kunna sätta svaren i ett sammanhang.

13 personer svarade på webbenkäten. En person valde att komplettera sina enkätsvar via mejl. Inga ytterligare svar inkom via mejl vilket antingen kan betyda att ingen som mottog PDF-enkäten ville svara, eller, att de som mottog PDF-enkäten även mottog webbenkäten och därför valde att svara på den istället.

Det är svårt att avgöra hur många som tagit del av enkäten, men på Stenebyskolan går ett hundratal elever, och byalaget samt hembygdsföreningen består av minst ett tiotal medlemmar vardera. Sammanlagt bör enkäten därför ha nått minst 120 personer, möjligen fler om mottagarna vidarebefordrade enkäten. Antagandet om 120 mottagare av enkäten, ger en svarsfrekvens på drygt tio procent, vilket får anses vara en relativt hög svarsfrekvens givet att respondenterna förutsatts svara på sin fritid, utan löfte om ersättning. Det är dock inte enbart antalet svar som spelar in, utan även kvaliteten på svaren. 3 uttömmande intervjuer skulle exempelvis kunna ge samma mängd information som de 13 enkätsvar som erhållits.

Fler svar hade troligtvis kunnat ge ett bredare urval av upplevelser av platsen, men för denna uppsats fokuserades det främst på boende i närområdet varför 13 svar får anses vara mer än fullgott för syftet. Till saken hör att boende i det direkta närområdet, det vill säga i anslutning till Brudfjället, är mycket begränsat och knappast överstiger 100 personer.

Uppsatsen författas även under en begränsad tid, och med begränsad omfattning, varför ytterligare försök att inhämta svar, varken varit möjligt rent tidsmässigt, eller rymts inom uppsatsens ram.

1.7.3 Källkritik

De skriftliga källor som använts består huvudsakligen av nedteckningar av sägner återfunna bland annat i Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt i Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala. Generellt sett får detta anses vara en seriös och reliabel källa, med tanke på syftet med nedteckningarna, och vilka som har gjort dessa. Då det rör sig om nedteckningar finns emellertid anledning att vara kritisk till innehållet. Risk finns för att nedtecknande part av någon anledning inte korrekt återgivit sägnerna, antingen på grund av att dessa återgivits otydligt och delar bortfallit i berättelsen, att sägnerna återgivits på ålderdomlig svenska som inte låtit sig nedtecknas ordagrant och därmed förlorat viss betydelse, eller att den nedtecknande personen helt enkelt missförstått vad som sagts. Det får dock antas att arbetet

med nedtecknandet har kontrollerats och granskats, varför risken för ovanstående exemplifierande felaktigheter torde vara minimal.

1.8 Tidigare forskning

1.8.1 Sägner som traditionsbärare

Entologen Ulf Palmenfeldt beskriver en sägen som ”...kortare diktad, kollektivt traderad berättelse som vill verka trovärdig...” (Palmenfeldt 1994, s. 17). Denna definition utgår jag från i min uppsats.

Folkloristen Brynjulf Alver skriver såhär om sägner:

”Sägnerna är diktning, som försöker ge uttryck för det som har hänt genom att måla det i bilder. De enskilda historiska händelserna mister sitt värde, medan huvudintrycket av händelserna stiger fram för oss som episkt drama. Den sanning som vi finner i de historiska sägnerna är inte densamma som den vi möter i rättsprotokoll och historieböcker. De officiella dokumenten behöver i sin tur långt ifrån vara ”objektiva” referat av vad som försiggått. I många fall måste vi se på dem som dokument i egen sak från den ena parten. Men också den folkliga sägentraditionen är en partsinlaga. Här möter vi allmogens uppfattning av händelserna. I episk dräkt ger den oss allmogens reaktioner och reflektioner, allmogens intryck och kunskaper och kanske inte minst allmogens dom över och förklaring av det som har hänt” (Alver 1973, s. 134).

Sägnerna kan därför ses som allmogens syn på verkligheten och deras förklaring av det som hänt på en viss plats. Sägnerna blir en slags traditionsbärare som ger uttryck för folkliga föreställningar och uppfattningar (Palmenfeldt 1994, s. 22).

Skillnaden mellan sägen och saga definierade redan bröderna Grimm i början på 1800-talet. De ansåg att en saga var mer poetisk, medan sägner var mer historisk (Klintberg 1986, s. 11). Andra tydliga skillnader är enligt Bengt af Klintberg att sagan berättas som underhållning, har en hjälte och generellt är längre, medan sägner berättas som någon slags sanning, saknar hjälte och ofta är mycket kort. Klintberg kategoriserar sägner till ett antal typer. Bland sägentyperna finns bland annat vittnessägner, varningssägner, förklaringsägner och underhållningsägner, alla med sina specifika syften och funktioner även om varje sägen kan ha drag av olika sägentyper (Klintberg 1986, s. 55).

Sägner var en viktig del i bondesamhällets berättartradition och de sägner som finns bevarade idag ger oss därför en bild av dåtidens levnadsförhållanden och föreställningsvärld (Ibid, s. 6). Sägner behandlar ofta vardagliga och återkommande händelser såsom arbetet på gården eller i skogen, bröllop, dop, högtider och begravningar. Individuella särdrag är ovanliga, ofta likar sägner varandra över hela Sverige, något som även brudsägner knutna till ortnamn vittnar om. Enhetligheten beror enligt Bengt af Klintberg på just den enhetliga tradition som sägenberättandet var i 1800-talets förindustriella Sverige. Enhetligheten till trots menar Klintberg, kan sägnernas ålder, geografiska och sociala ursprung sällan helt klarläggas (Ibid, s. 7). I takt med att sägner berättats har den kontinuerligt anpassats språkligt med tidens gång. En sägen kan därför trots sitt moderna språkbruk vara mycket gammal. Det finns exempel på sägner som verkar ha sitt ursprung i fornnordiska gudasagor eller isländska hjältesagor, även om ingen med säkerhet kan tidsbestämma en sägens ursprungliga uppkomst (Ibid, s. 9).

Sägner knutna till ortnamn eller naturformationer och fornlämningar är ofta av typen *förklaringsägner* (Ibid, s. 57). Dessa sägner syftar till att förklara och ge svar på varför stora stenar ligger där de ligger i landskapet, varför platser har ett visst namn eller varför en naturformation ser ut som den gör.

Klintberg skriver om den bland folklorister vedertagna indelningen av traditionsbärare som aktiva eller passiva (Ibid, s. 59). En passiv traditionsbärare kan visserligen återge en viss tradition om någon ber om det, medan en aktiv traditionsbärare lever med traditionen.

I folkminnesarkiven finns många sägner och traditioner nedtecknade, men inte mycket finns om traditionsbärarna och sägnernas sociala bakgrund. Uppteckningar om människorna bakom sägner och traditionerna saknas till förmån för forskning om traditionens ålder eller studier av traditionstexterna. Själva kontexten har i många fall glömts bort. Vem berättade sägner och när berättades dem? I vilka situationer utfördes platsbundna ritualer och traditioner? Klintberg menar att det är viktigt att ”...*skilja mellan deras brukssammanhang och den betydelse som berättaren lägger in i dem*” (Ibid, s. 60). Han ställer ett antal frågor: ”*vilka yttre faktorer har kunnat aktualisera en sägen? Har sägenberättandet varit särskilt förbundet med vissa tidpunkter eller arbets- och fritidsmiljöer? Vilka är de inbördes relationerna mellan berättare och åhörare? I vilken utsträckning påverkas berättaren av åhörarens inställning till sägenstoffet?*” (Klintberg 1986 s. 21).

1.8.2 Ortnamnsnarrativs och folketyologiernas meningsskapande funktion

Platsbundna narrativer, det vill säga olika former av berättelser knutna till en viss plats i landskapet, är ofta bundna till just ortnamnet. Ortnamnsnarrativen ger en folklig förklaring till varför platsen heter som den gör, och innehåller inte sällan händelser och traditioner som förklarar platsens namn (Andersson 2013, s. 33).

Ortnamns betydelse och ursprung kan vara svårtydda. Ortnamnsforskaren Jöran Sahlgren menar att begäret att förklara ortnamn är lika gammalt som ortnamnen och att människan alltid förstått att ortnamn besitter information om platsen de namnger. Enligt Sahlgren är det vanligt att folkliga ortnamnsförklaringar kombineras med sägenmotiv, och på det viset skapas ortnamnsägner (Sahlgren 1945, s. 8). Vissa sägner ger ortnamnen dess förklaring ur händelser och Sahlgren exemplifierar med ortnamnet Tolvsbörd som enligt sägnen uppkom då en kvinna i byn födde tolvlingar. Sahlgren påpekar att förklaringen givetvis är oriktig. Ortnamnet Tolvsbörd är istället en förvanskning av Tolsböle och dess forna muntliga betydelse var ungefär ”*Torulvs nybygge*”, ett namn nedtecknat redan på 1500-talet (Sahlgren 1945, s. 12).

Ibland har den forna betydelsen av ett ortnamn försvunnit och de som brukar namnet förstår inte längre dess mening och innebörd. Då skapas folketyologier: en omtolkning av namnet som ger den en ny betydelse och förklaring. De nya omtolkningarna förklaras inte sällan genom sägner och händelser som knyts till platsen (Vikstrand 2008, s. 463). Peter Vikstrand har tagit fram en analysmodell för begreppet plats som förklarar folketyologins komplexitet. Enligt Vikstrands modell består ”*platsen*” av tre komponenter: lokalitet, ortnamn och meningsinnehåll. Meningsinnehållet kan bland annat inbegripa föreställningar, berättelser och traditioner. Det normala tillståndet är, menar Vikstrand, att meningsinnehållet ger upphov till namnet. Men när en folketyologi skapas så vänds processen och utifrån namnet skapas istället en berättelse eller meningsinnehåll. Det nya meningsinnehållet, skapat utifrån det gamla namnet kan sedan i sin tur förändra namnet (Ibid, s. 464). Ortnamn har således en förmåga att förändras, både till namn och innebörd, med tiden.

1.8.3 Traditioner kring offerkast och bronsåldersgravar

Rösen på Brudfjället är monument från en svunnen tid. Resta för att hedra eller minnas den tidens betydelsefulla människor, bevarade för att lyfta en förfluten händelse. Men rösen är inte

bara fornminnen, de är även ett historiebruk. Till skillnad mot sägnerna tar rösen rummet i anspråk där de skapar en minnesplats som berättar en historia. Carl-Johan Svensson beskriver ett liknande minnesmärke i Vaggeryd, nämligen en rishög skapad till minnet av den 23-årige soldaten Johan Lind som vådasköt sig själv till döds den 4 oktober 1842. Monumentet (rishögen) orsakade stort engagemang och flertalet insändare i lokalpressen efter att den plötsligt försvann 2014 i samband med en ansning av vägkanten (Svensson 2017, s. 29). Rishögen hade bevarats och fyllts på med kvistar på platsen sedan olyckan inträffade på mitten av 1800-talet. Liknande sedvänjor och berättelser finns runt om i landet. I samma artikel beskriver Svensson en annan rishög mellan Skillingaryd och Tofteryd som enligt historien skapades till minne av 74-åriga Lisbet som stångades till döds av en bagge på platsen år 1764. Den rishögen fanns kvar och traditionen levde vidare in på 1940-talet då den så småningom försvann (Ibid.).

Rishögen i Vaggeryd är intressant eftersom den underhållits ända in i våra dagar. Sedvänjan att lägga en kvist på högen har alltså hållit i sig i mer än 150 år. Detta trots att, påpekar Svensson, många inte ens känt till förhistorien. Svensson konstaterar att rishögen är en *”...historiekulturellt laddad plats, men en relativt lång historia. En sedvänja har etablerats kring platsen, men ursprunget till historien/sedvänjan har med tiden blivit suddig i kanterna”* (Svensson 2017 s. 30).

Föreställningen att de döda måste bindas till jorden med hjälp av stenar eller kvistar för att inte hemsöka de levande finns dokumenterad i Sverige så långt tillbaka som från 1500-talet. När någon dog plötsligt eller på ett anmärkningsvärt sätt hände det ofta att man märkte ut platsen där den döde förolyckats med stenar eller kvistar (Pettersson 2017, s. 79). Denna sed finns i hela landet, och var så allmän att människor offrade stenar och kvistar även på högar och rösen vars historia och uppkomst de inte kände till. Denna urgamla sed kallas för offerkast. Förutom på platser där någon förolyckats hastigt eller plötsligt kunde offerkastan finnas där en hednisk kung sades ha blivit begravd, vid gamla avrättningsplatser eller andra gravplatser utanför kyrkogården (Peterson 2017, s. 77).

Förbipasserande kastade eller offrade inte bara stenar och kvistar utan ibland även mynt och sockerbitar på platsen för att inte bli hemsökta av den dödas ande. Stenarna skulle binda den döda till jorden och hindra dess ande från att vandra runt bland de levande och ställa till problem (Pettersson (2017 s. 79). På Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar i Lund och Dialekt-,

namn- och folkminnesarkivet i Göteborg finns insamlat material om offerkast runt om i Sverige, de senaste från slutet av 30-talet. På Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar i Lund kan vi till exempel läsa om hur man vid en ombyggnation av en väg på 30-talet lät flytta på ett närliggande offerkast för att inte reta den döda (LUF M 6153:9).

En annan sägen och tradition knuten till ett offerkast som levt vidare i folkminnet in i våra dagar är den så kallade Fantans hög på Ekerö i Stockholms län. När landsvägen som går bredvid Fantans hög skulle breddas 1947 undersökte man offerkastet och fann ris från flera århundraden, mynt från 1500-talet fram till 1930-talet samt brända kvinnoben. Fynden visar att traditionen att offra på offerkastet Fantans hög är i alla fall nästan 500 år gammal. Enligt sägnen var Fant en soldat som en dag hittades mördad i sin stuga. Genast misstänkte man hans fru och för att bevisa sin oskuld tvingades hon springa från sitt hem till kyrkan samtidigt som befolkningen i byn kastade stenar på henne. Om hon överlevde steningen var hon oskyldig. Strax innan hon nått fram till kyrkan träffades hon av en dödande sten, och på den platsen begravdes hon under kvistar och ris. Enligt traditionen får ingen passera högen utan att lämna en kvist på den (Danielsson 2006, s. 69).

Etnologen Anna Petersson har forskat om offerkast i Sverige och jämför den gamla traditionen med den mer moderna traditionen att tända ljus och skapa minnesmärken vid vägar där dödsolyckor skett. Petersson menar, att i båda fallen, verkar själva *görandet* och *ritualen* vara av större vikt än själva minnesmärket eller monumentet. Hon skriver: ”...*the very act of making an offerkast may have been more important than the value or nature of the offered object (...) given patterns, symbolic actions and a symbolic language can serve as tools with which to handle emotions, ideas and thoughts that are otherwise unmanageable*” (Petersson 2017 s. 80).

Offerkast har även förekommit i svensk tradition utan dödsmotiv, då kallat kallvarp eller kavelvarp. Om det skriver Sigurd Erixon 1929: ”*Den som i avlägsna bygder följer en skogsstig ett längre stycke, skall många gånger ännu finna en större eller mindre vedhop mellan tvenne skiljevägar. Det är då ett s. k. »kavulvarp», oftast kallat »kallvarp» eller »kavelvarp». Ordet är sammansatt av kavel, ett trästycke, och varp, ett kast. - När man på den gamla skogsvägen från Fjells i Endre socken till Helvigs i Fole kommer till »Skarphaideräum» går en mindre väg av till Öjers i Ekeby socken. Vid avvägen låg i författarens barndom ett större »kallvarp», på vilket vi kastade en gren, ett barkstycke eller dylikt och sade: »Jag ökar din mängd, du gör min gång lätt och lyckosam!»* (Erixon 1929, s. 118)

I citatet ovan av Erixon kan noteras att offerkast eller kallvarp alltså inte bara har använts för att binda den dödes ande till jorden för att undgå *olycka*, utan i vissa fall även används för att offra eller önska sig *lycka*. Själva *görandet, ritualen*, verkar vid traditioner knutna till offerkast vara av större betydelse än minnesmärket eller röset man skapar. Peterson menar dock att även om traditionen med offerkast levde kvar ända in på slutet av 1930-talet och mindes av många på 1980-talet har den idag glömts bort så till den grad att den inte längre kan räknas som en del av det kollektiva minnet (Peterson 2017, s. 86).

2. Resultat

2.1 Bronsåldersrösen på Brudfjället i Dalsland

På Brudfjället ska det enligt kulturhistorikern Anders Lignell finnas sammanlagt 17 rösen från bronsåldern (Lignell 1851–1852 s.92). Brudfjällsvägen löper tätt intill två av dessa.

Figur 6 - Ett av rösen på Brudfjället (Foto L. Klingström)

I Riksantikvarieämbetets databas Fornsök beskrivs de två rösen i en uppteckning från 1988 såhär:

”RAÄ-nummer Tisselskog 2:1:

Röse, 9 m diam. och 1,3 m h. Stenarna är 0,2-0,4 m st, några 0,5-0,6 m st; kantiga.

Upplockad grop i mitten, 4x2,5 m st (N-S) och 0,6 m dj.

Nedrasad och utkastad fyllning utmed kanterna.

Tradition: Offerkast. Två mötande brudföljen råkade i slagsmål, varvid många dräptes.

Andra märkliga upplevelser i närheten finns omtalade, bl.a. för Georg Axelsson i Högelund.

Avser dock främst raä nr 3 (se även nr 78).” (RAÄ-nummer Tisselskog 2:1).

”RAÄ-nummer Tisselskog 3:1:

Röse, 9 m diam. och 1,2 m h. stenarna är 0,2-0,4 m st, somliga mindre, andra större, ett par block i mittpartiet och vid kanterna är 0,7-1 m st.

Grop i mitten, 4x3 m st (NV-SÖ) och 0,5 m dj, omplockad åt N.

Tradition: som nr 2, jfr dock m 78” (RAÄ-nummer Tisselskog 3:1).

I Vägverkets rapport *”Vägar med kulturmiljövärden i Dalsland”* nämns Brudfjällsvägen som en av de vägar vars *”kulturvärden ger goda upplevelser och mervärden för trafikanter och omkringboende”* (Waern & Holmberg 2009, s. 30).

Rapporten som kartlägger dalsländska vägar med kulturmiljövärden beskriver Brudfjällsvägen som en väg som behållit sin gamla karaktär sedan 1600-talet, trots en ombyggnad av vägen på 1970-talet. Tonvikt läggs på vägens gamla karaktär och man framhåller att den kan härstamma ända från bronsåldern. Troligtvis har vägen löpt mellan de två stora bronsåldersrösena sedan mycket långt tillbaka i tiden. I rapporten nämns även de folkliga sägner som är förknippade med rösena på platsen.

Brudfjällsvägen är kurvig och backig och längs vägen löper både Dalslands kanal och en järnväg som sommartid bland annat trafikerar av äldre rälsbussar. Längs vägen kan man bland annat se stridsvagnshinder av betong, gammal gårdsbebyggelse, en ensam skorsten, ödestugor, betande kor liksom de två bronsåldersrösena vilket förstärker upplevelsen av vägens gamla karaktär.

2.2 Sägner och traditioner knutna till Brudfjället

På Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg och Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala går det att finna ett tiotal uppteckningar om sägner från Brudfjället. Den äldsta nedtecknades någon gång mellan åren 1751–1756 av dåvarande landshövdingen i Älvsborgs län, greve Adolf Mörner och beskriver två brudskaror som på grund av en svart hund som kommer ut ur berget, hamnat i ett gräl som slutade med att alla i brudföljet, förutom den ena brudgummen och den ena bruden, mördades. Dessa två ska sedan ha gift sig med varandra. I uppteckningen nämns även de *”många båhl och minnesrösen”* som finns på Brudfjället (Åkerrén 1990, s. 19).

År 1843 upptecknade fornforskaren Richard Dybeck två sägner om Brudfjället (Dybeck 1925, s. 32, Dybeck 1845, s. 13). I den ena sägner berättas om en ”brudskara” som förolyckats på Brudfjället då en hop vanskapta män överfallit dem. De överlevande i brudskaran ska sedan ha ”kastat varp” över de döda. I den andra sägner kallas rösen istället för ”rös” och ska ha varit uppkastade över två brudskaror som slagit ihjäl varandra. I dessa två, av Dybeck, nedtecknade sägner kallas Brudfjället för *Brudeffället* respektive *Brude- eller Bruseffellet*.

Den första av dessa sägner om Brudfjället lyder såhär:

” I Tillskog socken, Wedbo härad, mot Högsbyn, är det så kallade Brudeffället. På detta fjell finnas större och mindre varp, till ett ganska stort antal.

I forna tider färdades öfver detta fjell en brudskara. En hop män – alla vanskaplige – rusade fram ur skogen och ville rövva bruden, samt ihjelslå brudgummen. Der blev då ett argt slagsmål. Slutligen återstodo blott några få af hvarje följe hvilka gjorde fred och kastade varp öfver de döde” (Dybeck 1925 s.32).

Figur 7 - Ett av rösen på Brudfjället (Foto L. Klingström)

På 1930-talet antecknades ytterligare ett antal sägner om Brudfjället. I tre av dessa nämns bronsåldersrösen på Brudfjället och benämns då som dels offervål, dels kummelhögar och varp. Offervålet ska ha haft högar med ris och kvist ovanpå och uppkommit efter att en rövare slagit ihjäl både brudgum och brud (DAG 3116, s. 41).

Sägner som berättar om ”kummelhögen” är den enda sägner på Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg där en tradition knuten till Brudfjället nämns. Det står: ”De som

färdades förbi en sådan hög kastade sten eller kvist på högen. De kunde till och med ta några höstrån å offra på.” (DAG 3116, s. 44).

En annan tradition knuten till Brudfjället finns nedskrivnen i boken Dalslandssägner av Carl Martin Bergstrand. I sägnen där den nämns slår det ena brudparet ihjäl det andra. Traditionen beskrivs där såhär: *”På det berget finns en ring av sten. Alla som färdades förbi där, lade en sten på ringen. Gjorde de inte det, skulle det inte gå dem väl.*” (Berstrand 1951, s. 186).

De sägner som finns nedtecknade om Brudfjället på Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt i Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala är snarlika varandra. Antingen är två brudpar på väg hem från kyrkan, berusade, och förväxlar brudar vilket leder till slagsmål och sedermera mord (DAG 3118, s. 11, DAG 5619, s. 13), eller så har bruden blivit uppäten av vargar (DFU Rosell). I en sägen sägs brudparet även spöka på platsen och i alla fall vart hundra år ska man kunna möta ett brudpar på Brudfjället där brudgummen leder en vit häst som hans brud rider på (DFU Rosell). Samtliga sägner slutar med att någon, ibland samtliga, i brudföljet förolyckas på platsen, och åtminstone tre av sägnerna gör gällande att stenrösen på Brudfjället är gravar över de döda.

2.3 En urgammal sägen eller en återanvänd etymologi?

Bengt af Klintberg konstaterar att brud-ortnamn med tillhörande sägner finns representerade i hela Sverige, men även i svensktalande delar av Finland. Han sammanfattar dem såhär:

”’Bride’ (Brud-) in place name. A place name starting with ’bride’ (Brud-) commemorates that a bride once died there (when she fell off her horse, drowned in a stor, drowned when riding over a frozen lake). (A bride fell off her horse and broke a leg, a bride ran away from her wedding with a lover)” (Klintberg 2010, s. 357).

I arkiven fann jag mycket riktigt Brud-sägner från hela Sverige, från Brudstenarna i Västernorrland till Brudaremossen i Göteborg. I Norum socken i Bohuslän sägs en brud ha ridit ihjäl sig och därmed gett namn till torpet (idag bostadsområdet) ”Brudhammar” (DAG 802, s. 4).

I Värmland upptecknades 1927 denna sägen om Brudberget på Åstenskogen:

”Det går en sägen, att för mycket länge sedan hade ett brudpar med följe farit från Lillerud till Långseruds kyrka för att vigas. På återfärden när brudföljet kom till ett stort berg och där vägen gjorde en krökning, såg följefolket att kärran med brud och brudgum, och häst försvann. Man kunde ej upptäcka ett spår av dom och dom hördes aldrig till mera. Dom blevo bergtagna. Sedan dess fick berget heta ”Brudberget”. Än idag synts offerbålet där. Offerbål bildades på så vis att alla so gick förbi en sådan plats skulle lägga en trädgren där. Sådana bål kunde bli stora som hus. På Åstenskogen finns flera sådana offerbål.” (DAG 792 s. 26).

I Halland berättades en sägen om Brudliden i Fagered för en upptecknare 1925 (DAG 481, s. 13). Även där red ett brudfölje för att vigas när bruden olyckligt föll av hästen och slog ihjäl sig. Händelsen ska enligt sägnen gett namn till platsen Brudliden (Brualia). Något röse eller offerbål nämns inte i denna uppteckning, men det är inte omöjligt att ett sådant finns, eller har funnits på platsen.

Klintberg kategoriserar brudpars-sägner som en alldeles egen sägentyp. Han sammanfattar den såhär:

”Fight between two wedding parties. Two wedding parties passing each other start quarreling, and several are killed in the fight. (The two grooms kill each other). A place-name and a sacrificial pile bear witness to the event.” (Klintberg 2010, s. 89).

Det är möjligt att sägnerna helt enkelt är ortnamnsetymologier, människors försök att förstå och förklara platsernas namn genom att hitta på och berätta namnförklarings-sägner. Men det finns något annat som knyter samman alla dessa brud-ortnamn, nämligen närheten till fornminnen från bronsåldern. Det kan vara offerplatser, gravplatser eller boplatser, gamla heliga platser eller andra fornminnen som resta stenar. Eftersom det saknas forskning på området är det svårt att få en översiktlig bild av hur vanliga och spridda dessa traditionsbärande ortsnamnsnarrativ i landskapet är, men det tycks handla om minst ett antal platser i varje landskap i hela Sverige. Sägneras detaljer skiljer sig åt från plats till plats (och även på varje plats har ofta ett antal olika sägner berättats) och har anpassats för att förklara just den platsens röse, stenar, berg eller våtmark. Här och var i hela Sverige har brudar och hela brudföljen enligt sägnerna mördats, drunknat, kastats utför stup, rövats bort, ridit ihjäl sig eller på annat sätt förolyckats. På Brudaremassen i Göteborg sägs ett helt brudfölje enligt sägnen ha drunknat, (Hallén 2013) liksom på Brudkullen i Bohuslän där en brud sägs ha förolyckats (RAÄ-nr Kråkshult, 120:1).

2.4 Enkät svar

2.4.1 Brudföljet som ”det gick åt helvete för på ett eller annat sätt”

11 av de 13 respondenterna har hört talas om någon sägen knuten till Brudfjället på något sätt. De flesta har hört sägnen berättas av en äldre släkting. ”*Min mormor som bodde i Tisselskog berättade att det heter Brudfjället då det sägs vara ett brudpar som spökar där*” skriver en respondent och utvecklar: ”*Enligt min mormor så ska det för länge sedan varit ett nygift par som var på väg hem efter sitt bröllop med häst och vagn. Efter vägen blev de rånmördade av ett gäng rövare som stal deras bröllopgåvor*” (Respondent 4). En respondent berättar att man kan läsa mycket om Brudfjället ”*där enligt sägnen ett brudpar stenades*”. Själv hörde han det berättas när han var liten av både föräldrar och farmor och farfar (Respondent 10).

En annan respondent minns att hennes mormor berättat: ”*I början på vägen (från Tisselskogshället) finns två stora stenrösen där brudparet skall ligga begravda. Skulle man passera där så var man tvungen att lägga på en sten så inte parets vålnader skulle ta sig upp och följa med en hem*” (Respondent 4). En respondent fick höra en berättelse av sin mamma när de passerade Brudfjället med bil som barn: ”*Vet att mamma berättade en hemsk och spännande historia om ett brudfölje där bruden rövades bort*” (Respondent 8). En respondent skriver att han ”*...har väl hört att namnet kommer från ett brudfölje som det gick åt helvete för på ett eller annat sätt*” (Respondent 13).

En annan respondent berättar att hon själv känt av ”*närvaro*” när hon kört bil över Brudfjället sena och dimmiga kvällar. ”*Jag hoppas att du har hört historien om brudföljet som är lite av en Romeo- och Julia historia*” fortsätter hon, ”*Brudfjället kommer väl av det brudfölje som ska ha färdats här, en man och hans kvinna från två släkter som låg i fejd med varandra... och detta giftermål sågs inte med blida ögon, det sägs ju att bruden dödades och att hon fortfarande ’spökar och går igen’ när dimman ligger.*” (Respondent 3).

2.4.2 Vaga minnen och gamla traditioner

Flera av respondenterna beskriver minnena kring Brudfjällets narrativ som vaga. ”*Jag minns inte sägnen helt, ett giftermål mellan två orter... en brud glömd på berget. Nej jag minns inte*”, skriver en respondent (Respondent 5). Hon fortsätter: ”*Jag har för mig att där finns någon*

stenhög där folk från olika orter kastat sten på varsin sida av vägen". Hon konstaterar att hon gärna skulle vilja lära sig mer om Brudfjället för att kunna berätta för andra. En annan respondent skriver att det berättats för henne att Brudfjället fick sitt namn efter att ett brudfölje blivit osams och kastat sten. Mer minns hon inte (Respondent 6). Ytterligare en respondent minns fortfarande hur de stannade vid ett röse där man skulle kasta sten under en skolresa i mellanstadiet (Respondent 9).

En respondent berättar att han ibland gör korstecken när han kör förbi rösen, men att det mer är en *"familjetradition"* än på allvar (Respondent 1). En annan respondent har för sig att *"där finns någon stenhög där folk från olika orter kastat sten på varsin sida av vägen"* (Respondent 5). För en respondent berättade hennes föräldrar när hon var liten *"...om hur man måste stanna vid rösen på Brudfjället och kasta en gren eller sten på något av dem, innan vi kunde fortsätta resan"* (Respondent 7). Samma respondent beskriver hur två bröder, Georg och Verner, berättat för henne om en spöksyn som en gammal kvinna haft på Brudfjället: en man ledandes en häst skulle ha syns på berget för att sedan försvinna.

En respondent har ett annorlunda minne från Brudfjället som han beskriver såhär: *"Jag och några grannar i Eriksbyn skulle åka och titta på grottorna vid Baldersnäs. På vägen berättade den äldre i sällskapet, ca 70 år, att hans mamma skrivit ett brev som hon lagt i en flaska och släppt ner i ett hål i ett stenröse precis vid vägen mitt på Brudfjället. Vi stannade där för att leta efter det, det finns nog bara ett liknande röse, och sonen, kanske i 40-årsåldern då sa återkommande: "tänk om vi kunde hitta flaska etter mormor" eller "tänk om vi kunde hitta brevet etter mormor". De var såklart nyfikna på vad hon skrivit. Jag vet dock inte mer om varför mormodern gjort så, om det fanns andra som gjorde liknande saker etc."* (Respondent 13).

2.4.3 Barndomsminnen, naturminnen och historiska dimensioner på Brudfjället

Flera av respondenterna beskriver Brudfjället som en naturskön plats och många av deras minnen och personliga berättelser från Brudfjället återger naturupplevelser. På Brudfjället har de plockat blommor, njutit av utsikten och spanat efter lodjur. Men Brudfjället verkar även besitta en historisk dimension. 7 av de 13 respondenterna beskriver upplevelser av det förflutna eller använder sig av ordet *"gammalt"* eller *"gamla"* när de beskriver monument eller platser på Brudfjället. En respondent skriver: *"Brudfjället är för mig en plats med så många historiska*

dimensioner tidsmässigt från forntid till nutid, men även som gravplats, boplatz och färdväg". Han fortsätter: *"Jag har hört en stor mängd äldre sägner om Brudfjället, men även hört moderna "spökberättelser" om selpinnar som hoppat ut, möten med kvinnor i gammaldags kläder, som sedan spårlöst försvunnit, lampor som slocknat när man kört förbi dem. De flesta berättelserna är från tre äldre män, nu döda. Traditionerna som berättats för mig är alla kopplade till de två gravrösen nära Högsbyn"* (Respondent 1).

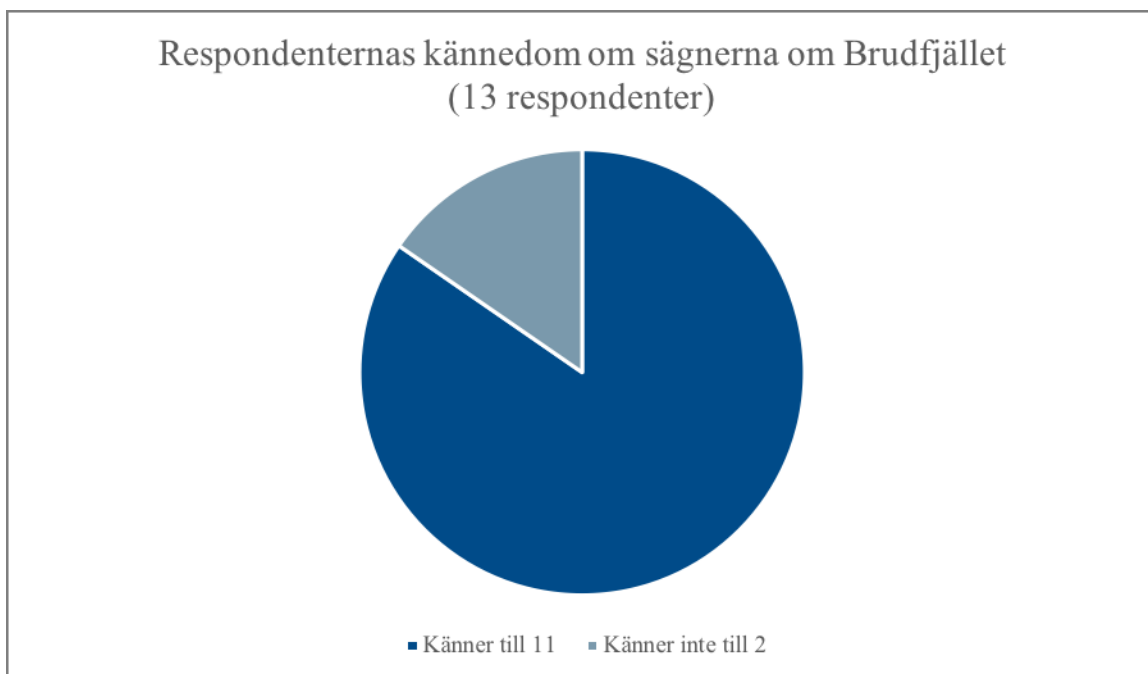
En respondent beskriver Brudfjället som en positiv känsla av *"saga och historia, bakåt i tiden"* (Respondent 8). En annan respondent beskriver Brudfjället som en *"... lite mytisk och mystisk trakt"* och minns berättelsen om brudföljerna som *"rök ihop"* och bronsåldersröset där man *"ska kasta en sten"* (Respondent 9). En respondent som varken uppger att hon känner till sägner eller rösen upplever ändå en tidsmässig dimension av Brudfjället och beskriver hur en tanke som väcks i henne är vägens sträckning som sägs följa gamla djurfösarleder (Respondent 2).

"Eftersom min familj är historiskt intresserade valde vi ofta att besöka fornminnen och andra kulturhistoriskt intressanta platser" skriver en respondent om Brudfjället (Respondent 7). Hon, liksom två till av de 13 respondenterna, vill gärna föra vidare berättelserna och sägnerna till barnbarn och andra anhöriga. *"Efter att ha växt upp några mil från Brudfjället tillhör vägen fortfarande en av de mest magiska platserna"* skriver en respondent som även liknar en bilresa över Brudfjället med att läsa en Maria Gripe-roman (Respondent 5). En annan respondent beskriver de tama rävungarna han brukade mata på Brudfjället, vintrar då man fastnat med bilen i de hala backarna och stenhögarna där brudparet sägs ligga begravda, *"...så visst rinner många minnen genom hjärnan när man kör där"* avslutar han (Respondent 10).

2.5 Sammanfattande resultat

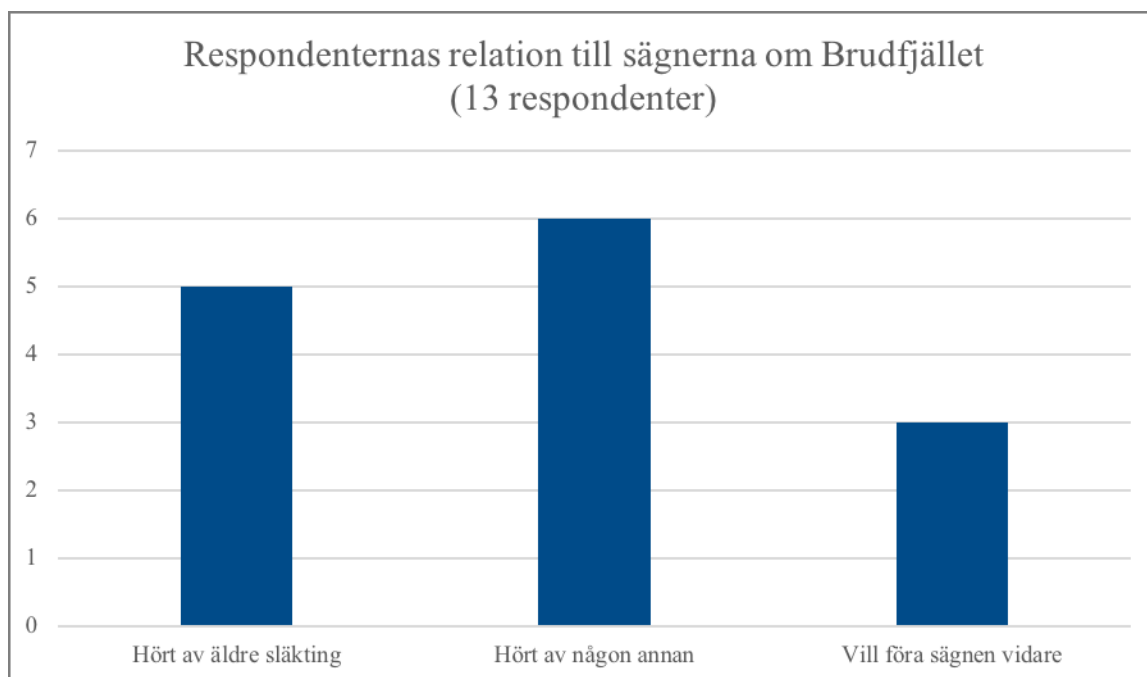
Sägnerna som berättas om Brudfjället är på inget sätt unika för just den platsen eller för Dalsland. Liknande sägner har berättats i stort sätt i vartenda landskap i hela Sverige, knutna till ortnamn med förleden Brud-, och inte sällan förknippade med ett fornminne från bronsåldern som finns på platsen. De äldsta nedtecknade sägnerna om Brudfjället samlades in 1843. På 1930-talet samlades ytterligare ett antal sägner in om Brudfjället. Sägnerna kan kategoriseras som förklarings-sägner som syftar till att förklara Brudfjällets två rösen och/eller Brudfjällets namn.

Sammantaget kan konstateras att det kollektiva minnet av sägnerna om Brudfjället i högsta grad är levande bland respondenterna. 11 av 13 respondenter känner till någon form av berättelse om ett brudfölje på Brudfjället. Flera av respondenternas minnen är dock vaga och de konstaterar att de inte minns riktigt hur sägnen löd. Samtliga är överens om att det handlade om ett brudpar som förolyckats eller råkat illa ut. Utsagorna skiljer sig dock åt huruvida brudparet blev stenade, rånmördade eller om bruden blev bortrövad. Minnena går isär, men samtliga som minns någon form av sägen är överens om att den var sorglig och att det inte slutade lyckligt för brudparet. Endast två respondenter nämner inte någonting om ett brudfölje eller brudpar över huvud taget. De två som inte nämner någon sägen knuten till Brudfjället nämner inte heller bronsåldersrösena. Båda två nämner däremot andra fornlämningar eller historiska platser på Brudfjället.

Figur 8 - Respondenternas kännedom om sägnerna om Brudfjället

Av de 11 som känner till någon historia om Brudfjället har fem hört den berättas av en äldre släkting. Övriga sex respondenter har hört den berättas av någon annan, eller har inte specificerat av vem de hört den berättas. Tre av respondenterna vill föra vidare berättelserna om Brudfjället till barn, barnbarn eller bara för att ”ha och berätta”.

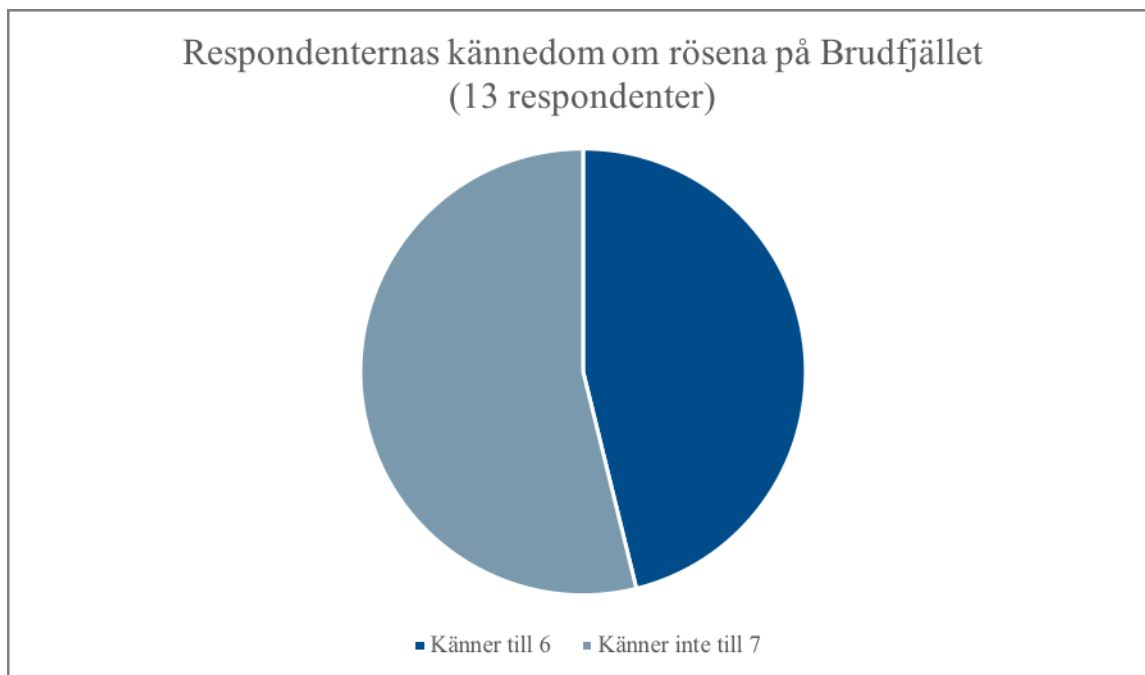

Figur 9 - Respondenternas relation till sägnerna om Brudfjället

Brudfjället är en plats som enligt respondenterna tycks väcka både minnen och känslor av det förflutna till liv. Sju av respondenterna reflekterar över den historiska och tidsmässiga dimensionen av platsen, eller använder sig av ordet ”gamla” och ”äldre” när de beskriver olika platser på Brudfjället. Här har människor varit innan, här finns spåren kvar. En respondent beskriver till och med hur hon *känner* en närvaro på Brudfjället, en annan hur hon upplever en känsla av saga och historia och en tredje hur han upplever historiska dimensioner på Brudfjället. En av de respondenter som inte kände till sägnen om Brudfjället beskriver hur hon på Brudfjället kommer att tänka på de gamla djurförsarlederna och hur vägen förändrades på 1970-talet.

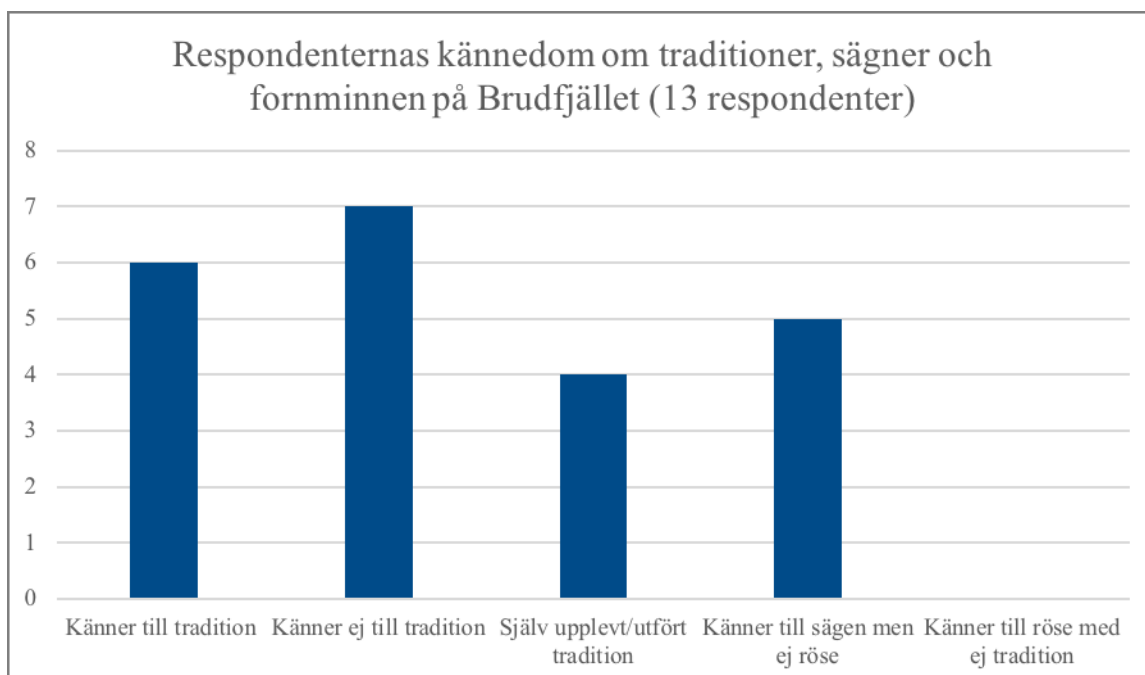
Sex av de tretton respondenterna nämner bronsåldersrösena på Brudfjället och samtliga av dessa nämner även någon form av tradition knutna till dem. Övriga sju nämner inte rösena alls.

De sju respondenter som inte nämner rösena nämner inte heller någon specifik tradition knuten till Brudfjället. Fem respondenter känner till en sägen knuten till Brudfjället, men nämner inte rösena.

Figur 10 - Respondenternas kännedom om rösen på Brudfjället

Fyra av 13 respondenter har själva på något sätt deltagit eller bevittnat en tradition på Brudfjället. De traditioner som nämndes var att kasta eller lägga på en sten eller kvist på ett eller båda rösen, göra korstecken, samt, i ett fall, leta efter en gömd flaska med meddelande som skulle ligga i röset. I det senare fallet var det en äldre släkting som gömt flaskan, men en yngre släkting samt respondenten får i det här fallet anses vara traditionsbärare genom att leta

Figur 11 - Respondenternas kännedom om traditioner, sägner och forntinnen på Brudfjället

efter den och då genom handlingen och berättandet om det hålla minnet av traditionen levande. De respondenter som känner till rösen känner också till traditioner knutna till dem. Men alla som känner till en sägen om Brudfjället känner inte till rösen och/eller dess traditioner. Kunskapen och medvetenheten om sägnerna verkar alltså större hos respondenterna än kunskap och medvetenhet om traditionerna, och stenrösen verkar till och med försvunnit helt ur både sägnerna och det kollektiva minnet. För att känna till traditionerna som knyts till rösen på Brudfjället behöver respondenterna känna till rösen. Men de behöver inte känna till rösen för att minnas sägnerna som berättas om Brudfjället.

3. Analys

3.1 Brudfjällets narrativ och andra sägner knutna till Brud-ortnamn

Sägner om förolyckade brudpar knutna till ortnamn med Brud- i förleden dyker upp på många platser i Sverige. Brudberget i Bohuslän, Brudaremossen i Göteborg, Brudstenen på Gotland och Brudstenarna i Västernorrland är några exempel på platser och fornminnen där sägner liknande den i Dalsland berättats för att ge platsernas namn en förklaring. Det är osäkert hur långt tillbaka i tid som sägnerna om Brudfjället berättats, men den äldsta nedtecknade sägnen om Brudfjället i Dalsland är från mitten på 1700-talet. Ett tiotal sägner om Brudfjället i Dalsland finns idag bevarade på folkminnesarkiven, varav de flesta är insamlade och nedtecknade på 1930-talet. De äldre sägnernas innehåll skiljer sig åt sinsemellan, men har gemensamt att de gör anspråk på att ge både platsens namn och de två stenrösen som finns på platsen en etymologisk förklaring.

Denna gemensamma kärna lever kvar än idag då 11 av 13 respondenter kände till en sägen som var knuten till Brudfjället i Dalsland och menade att den handlade om antingen en brud eller ett förolyckat brudpar eller brudfölje. Hur brudparet dog, och varför, skiljde sig däremot åt i respondenternas berättelser.

3.2 Offerkast och stenrösen som minnesmärke i landskapet och i sägnerna

De sägner som berättas om Brudfjället idag lever vidare i en annan form än de sägner som insamlades in på mitten av 1700-talet, 1800-talet och 1930-talet. I sägnerna Dybeck samlade in är de två gravhögarna kastade över ett förolyckat brudpar, som en slags grav. Bland de sägner som nedtecknades på 1930-talet nämns rösen i flera sägner, men inte endast som gravrösen utan även som kummelhögar och varp att offra på. Idag har rösenas roll som gravar nästan helt försvunnit ur sägnerna och istället får rösen främst symbolisera minnesmärken efter en händelse på Brudfjället. Det är dock inte alla respondenter som nämner rösen i sina berättelser, vilket kan indikera på att rösen på sikt håller på att försvinna ur sägnerna helt.

I de två äldsta sägner som finns nedskrivna om Brudfjället nämns stenrösen som gravar över ett förolyckat brudfölje eller brudskara. Efter nästan hundra år verkar berättelsen ha förändrats, och rösen har mist sin funktion i sägnen som gravplats för att istället ta plats som

minnesmärken över en händelse. I några av de sägner som respondenterna återger är rösenas snarare geografiska minnesmärken där folk från olika orter kastat stenar i högarna som en symbolisk handling. Att brudparet eller någon ur brudföljet skulle vara begravd på platsen nämns inte. Rösenas roll som gravar verkar alltså ha börjat försvinna ur sägnerna redan på 1930-talet, för att idag vara nästan helt bortglömda.

Stenar är ett viktigt tema i sägnerna, och nämns av flera respondenter, men på olika sätt. En respondent menar att brudparet enligt sägnen stenades till döds, en annan vill minnas att ett brudfölje blivit osams och kastat stenar och en tredje har för sig att det ska finnas en stenhög där folk från olika orter kastat sten till följd av ett giftermål mellan orterna. Tydligt är att stenarna har en roll att spela i hur respondenterna minns sägnerna om brudföljet på Brudfjället.

Stenarnas roll i sägnerna på Brudfjället kan tyda på att bronsåldersrösenas, som monument, fortfarande är laddade med föreställningar och erfarenheter. För att en plats, eller ett fornminne ska vara något mer än en fysisk plats eller fornminne, behöver den en föreställning och erfarenhet knuten till sig (Svensson 2017, s. 23). Genom att knyta stenrösenas på Brudfjället till sägnerna har de laddats med en berättelse och en föreställning som gör dem till något mer än bara stenrösen. De blir en del av *platsen*. Bronsåldersrösenas har givetvis haft andra betydelser och berättelser knutna till sig sedan de uppfördes för 3500 år sedan. På bronsåldern betydde de något annat och människor förknippade dem med helt andra historier. På något sätt är rösenas på Brudfjället förbundna med inte bara en rumslik plats, utan även en tidsdimension med en historiekulturell kontext. Rösenas är monument som bär inte bara en, utan flera, minnen och historier. Brudfjället är ett kulturarv som bär på olika historier och minnen beroende på vilka vi väljer att bevara och kommunicera. Någon gång i historien glömdes det bort vem rösenas restes över och en ny historia tog form för att förklara dess existens. Rösenas har betraktats på olika sätt över tid, och innehaft olika betydelser och berättelser beroende på av vem och i vilken kontext de setts. När den historiekulturella kontexten förändrats har även rösenas betydelse förändrats. Endast två av respondenterna reflekterade över att rösenas trots allt är gravar, minnesmärken resta över mäktiga, numer bortglömda, människor från bronsåldern. Sägner om brudföljet verkar på något vis tagit över rösenas forna betydelse som gravar, och rösenas ger istället uttryck för en modernare berättelse om ett brudpar. Stenrösenas på Brudfjället har på så sätt bytt betydelse från att de uppfördes för att minnas en eller flera betydelsefulla personer på bronsåldern, till att tjäna som minnesmärke för de sägner som sägs förklara Brudfjällets

nuvarande namn. Plats och identitet är länkade till varandra (Svensson 2017, s. 34), men hur påverkas platsen när kollektiva, och individuella minnen förändras? Sägner som idag berättas om Brudfjället, eller i alla fall lever i människors minnen, antyder att rösenas faktiska bakgrund och funktion får stå tillbaka för mer primära funktioner i form av namnförklaringsägnar. Rösen är fortfarande en viktig del av platsen, men inte som gravar, utan som minnesmärken till en berättelse som förklarar platsens namn. Stenrösen på Brudfjället har en roll att spela som kulturhistoria och kulturarv, men deras faktiska bakgrund framstår av respondenterna som mindre intressant än som del av sägnerna.

3.3 Kännedom om Brudfjällets namn, narrativ och traditioner idag

Brudfjällets stenrösen kan mycket väl ha fungerat som minneshjälp för respondenterna: genom rösen och sägnerna skapas ett minneslandskap där de båda är stöttepelare åt varandra. Brudfjället är i respondenternas ögon inte bara en väg eller ett berg, det är en plats som skapats i sociala och kulturella sammanhang. Knappt hälften av respondenterna minns hur en äldre släkting berättat en sägen eller en förklaring till Brudfjällets namn när de som barn färdats i bil på den slingriga vägen. En plats som fylls med narrativ och sägner stärker människors band till platsen (Andersson 2013, s. 33). För respondenterna tycks Brudfjällets berättelser och historia vara en del av platsen på så sätt att Brudfjällets narrativ integreras med platsen. Kunskapen om sägnerna stärker respondenternas band till platsen. På Brudfjället knyts minnen till både människors barndom men även till äldre generationers upplevelse av platsen samman. Fler än hälften av respondenterna verkar uppleva en känsla av historiskt sammanhang när de färdas på Brudfjället. Sägner som berättas om Brudfjället knyter på något sätt samman människor med varandra, men även med sina förfäder och en gemensam historia. På det sättet skapas en kollektiv identitet, en delad berättelse, eller gemensamt minne som utspelar sig på Brudfjället. Trots att varje respondent har sin version om sägnerna på Brudfjället så delar de ett narrativ, en berättelse som förklarar namnet på platsen.

Sägner tycks stärka respondenternas band till Brudfjället, och skapa en känsla av kollektiv identitet och gemenskap. Trots detta är det bara tre respondenter som uttryckligen svarar att de vill föra sägnerna vidare, ingen av respondenterna motiverar dock sitt svar. Kanske är det ett uttryck för att sägentraditionen håller på att dö ut som kommunikationsmedel. I bondesamhället berättades ett stort antal sägner som alla hade olika syften och funktioner som att förklara,

underhålla och varna (Klintberg 1986 s. 55). Idag finner vi förklaringar, varningar och underhållning bara ett knapptryck bort i mobiltelefoner och surfplattor. Människor behöver inte längre tala med varandra för att föra en berättelse vidare, allt finns att tillhandagå i den digitala världen. Även platsknutna sägner och traditioner.

Om själva ortnamnet Brudfjället gett upphov till sägnerna, eller om sägnerna gett Brudfjället dess namn är omöjligt att veta. Det är sannolikt just ortnamnet *Brudfjället* gör att sägnerna blir ihåggkomna av majoriteten av respondenterna då ortnamnsnarrativ har för avsikt att förklara ortnamn (Vikstrand 2008, s. 463, Andersson 2013, s. 33). Skulle platsen istället heta *Slingervägen*, eller *Högaberget* skulle förmodligen sägnerna om brudföljet inte vara lika lätta att minnas. Å andra sidan skulle kanske sägnerna då handla om något annat, för det är så folketyologier skapas (Vikstrand 2008, s. 463). Viljan att förklara ortnamn är stark hos människan, vilket gör det än svårare att veta vilket som kom först; ortnamnet eller narrativet?

3.4 Hur Brudfjället upplevs av de som besöker platsen idag

Fem respondenter skrev om hur de på något sätt upplevde Brudfjället som en plats med en tidsmässig dimension. Denna form av historisk koppling går i linje med vad Brown och Levinas menar när de diskuterar ”*present places*” och ”*absent persons*”. Själva vetskapen om att människor varit på en plats och gjort avtryck där, påverkar nutida människors upplevelse av platsen. Det kollektiva minnet och den gemensamma historien skapar en plats där Brudfjället utgör mötet mellan tid och rum i form av en nutida plats och en sägen om det förflutna.

Respondenterna som färdats över Brudfjället tycks uppleva ett möte med dem och det som inte längre finns kvar, ett slags tidsöverskridande möte mellan dåtid och nutid. Platsen har en förmåga att skapa en känsla av det förflutna. De fem respondenter som upplevde denna tidsmässiga dimension eller känsla på Brudfjället kände alla till att Brudfjället varit en plats som människor besökt genom historien. Den religiösa företeelsen ”*praesentia*”, närvaro, kan vara en förklaring till upplevelsen av en närmast religiös känsla av mötet med det förflutna på platsen (Brown 1981 s. 88). På Brudfjället tycks människor uppleva en närvaro av det förflutna.

En respondent skriver till och med uttryckligen att hon upplever en slags närvaro på Brudfjället, en annan att hon upplever en *känsla av saga och historia, bakåt i tiden*. Respondenterna beskriver här inte fakta och inlärd kunskap om platsen, utan en *känsla* och upplevelse. De

förnimmer något som de inte kan ta på, något de inte kan se. Det kollektiva minnet av en gemensam historia skapar en känsla och en upplevelse som ger platsen ett värde.

Brud-ortnamns-sägner räknas enligt Klintberg in under kategorin förklarings-sägner och därför är det rimligt att anta att sägnerna om Brudfjället ursprungligen varit starkt kopplad till de två bronsåldersrösen. Redan på 1930-talet framgår emellertid att rösenas roll började förändras i, eller försvinna ur, sägnerna och att själva platsen där sägnen utspelades utvidgades och blev mer diffus. Platsen där sägnerna från början utspelade sig, vid rösen, har således utvidgats till att innefatta hela Brudfjället. Sjägnens omfång har med andra ord ökat under historien och förflyttats från rösen, primärt, till att avse Brudfjället i sin helhet. Det betyder också att Brudfjällets narrativ som platsskapande funktion har kommit att avse en delvis annan plats, i det avseende att platsen som nu avses är avsevärt större än tidigare, än vad som ursprungligen var fallet.

3.5 Traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet på Brudfjället och dess meningsskapande funktion

Det konceptuella ramverket ”*traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet*” har visat sig vara ett användbart analysredskap i denna uppsats då det synliggjorde de immateriella kulturarv, såsom sägner och traditioner, som är knutna till redan synliga kulturarv i landskapet, såsom fornminnen. Därigenom synliggjorde det också de två stenrösenas meningsskapande funktion på Brudfjället. Tillsammans utgör ortnamnet, traditionerna, sägnerna och fornminnena en komplex meningsskapande funktion för platsen. Ortnamnet Brudfjället besitter visserligen information om platsen, och namnet verkar påminna besökare av Brudfjället om de sägner som berättas om Brudfjället, men faller sägnerna i glömska så riskerar Brudfjällets namn att mista en del av sin betydelse. På samma sätt förlorar sägnerna sin platsskapande mening om bronsåldersrösen försvinner, liksom rösen mister en folklig dimension och sammanhang om sägnerna och traditionerna runt dessa förloras. Traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet kan vara ett användbart begrepp och samlingsnamn för liknande platser i Sverige. Platser där olika kultur- natur- och fornminnen samspelar och ger varandra betydelse och sammanhang.

Detta gäller de flesta delar av ett kulturarv. Vad vore jultomten utan sina julklappar, vad vore påsken utan ägg och så vidare. Traditioner och kulturhistoria är ett komplext nät av minnen,

religion, känsla, och värden där många delar bevaras och vårdas för att ge just den traditionen eller det kulturarvet dess mening. Det är därför möjligt att det konceptuella ramverket traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet kan ha betydelse för framtida kulturarvsforskning kring ortnamn, fornminnen och platsknutna sägner och traditioner. Genom ramverket kan bortglömda eller dolda fornminnen i landskapet synliggöras på platser där sägner berättas och vice versa, och förhoppningsvis kan det skapas strategier för att bevara och vårda dessa.

4. Slutsats

Syfte med uppsatsen har varit att öka förståelsen för kopplingen mellan berättelser knutna till Brud-ortnamn och hur de eventuellt kan ha en platsskapande funktion. Med specifik utgångspunkt i Brudfjället i Dalsland har en tidsmässig förskjutning i relationen mellan immateriellt kulturarv (narrativ, ortnamn och tradition) och materiellt kulturarv (fornminnen) och hur det i sin tur påverkar hur människor förklarar platsens namn undersökts.

Ortnamnet Brudfjället har en platsskapande funktion för de som känner till Brudfjället genom att dess narrativ ger en förklaring till platsens namn. Berättelsen som brudföljet som råkade illa ut på Brudfjället kände majoriteten av respondenterna till. Det kan vara så att sägnerna är ortnamnetymologier och en del av människors försök att förstå och förklara namnet på en plats. Men det kan också vara så att sägnerna berättar något för oss om en speciell händelse som levt vidare genom generationers berättartradition. En berättelse som förändrats över tid och som idag består av fragment av den händelse som den från början gestaltade.

Brud-ortnamn med narrativ som liknar dem på Brudfjället finns i hela Sverige, knutna till olika platser i landskapet. Denna uppsats har inte haft som syfte att samla in och undersöka samtliga, men likväl att öka förståelsen för dem. Vad vi vet om en plats påverkar vår upplevelse av platsen. Kunskapen om traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet kan vara viktig för att förstå hur människors upplevelse av platser förändras när delar av kulturarvet försvinner, förändras eller förflyttas. Denna uppsatsen visar att det finns kulturarv där sägner, tradition, ortnamn och fornminnen samspelar och har betydelse för varandra.

Samtidigt visar denna uppsats att monument som en gång ansetts så viktiga att de figurerat i ett flertal sägner kan förlora sin roll som betydelsebärande delar av ett upplevt landskap under tidsspännet av lite mer än tre generationer. Även om bronsåldersrösena för 90 år sedan berättade om en händelse på Brudfjället, har de idag mist sin då självklara plats i sägnerna.

Vetskapen att, och kunskapen om hur, sägner, fornminnen, traditioner och ortnamn samspelar på platser i landskapet kan ge oss värdefull information om en bortglömd historia och föreställningsvärld. Med kunskap om traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet, särskilt med hänsyn tagen till hur dessa förändrats genom historien, kan arkeologer som undersöker ett gravröse från bronsåldern se värdet i även sentida offergåvor som mynt och flaskor, etnologer

kan lägga lite extra vikt vid att undersöka även fornminnen på platser där sägner berättas, stadsplanerare kan tänka mer än en gång innan de anlägger vägar som kräver att sägenomspunna fornminnen flyttas eller förstörs och platser där nya bostadsområden byggs kan få behålla sina gamla namn om de har ett narrativ knutet till sig.

Landskapet och dess platser kommer fortsätta förändras, både som fysisk miljö liksom människors tankar om platsen. Genom att bevara och undersöka sägner och traditioner knutna till ortnamn och monument skapas en rumslig historia, och den historien kan skapa en plats för upplevd tillhörighet. I en global värld och i ett land där olika kulturer möts kan bevarande, vård och upplysning om Sveriges historia och dåtida föreställningsvärld ha ytterliga syften. Offerriter, att binda de döda till jorden med sten, berättandet av sägner osv. finns i stora delar av världen och kunskapen om olika traditionsärande ortnamnsnarrativ i landskapet kan fungera som ett sätt att skapa en känsla av gemensamma minnen och en upplevd tillhörighet där människor från olika kulturer kan dela erfarenheter och berättelser. De värden en plats är laddad med förändras genom tiden, och nya värden att bevara och vårda kan träda fram när de traditionsbärande ortnamnsnarrativen i landskapet synliggörs.

Förutom för arkeologer, etnologer, stadsplanerare och historiker kan kunskapen om Brud-ortnamn och andra traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet ha ett värde för alla som besöker en sådan plats. Utgångspunkten för denna uppsats var att platsen är skapad i en kulturell och social kontext där ortnamnet och berättelsen både kan ge uttryck för, och skapa, en individuell eller kollektiv identitet. Ortnamnet hjälper människor att tolka och förstå en plats, både i en historisk och samtida kontext. Genom att uppmärksamma, bevara och vårda traditionsknutna ortnamnsnarrativ i landskapet ges människor från andra kulturer möjlighet att knyta band till platser i landskapet som de kanske inte annars skulle gjort alls, eller i vart fall inte på samma sätt. Ett fornminne, ett ortnamn man inte riktigt förstår, eller en tradition som någon annan tar för givet, kan därvid belysas och sättas i ett sammanhang.

Med tanke på hur sägnerna har förändrats på bara 90 år kan man ana att de sägner som först berättades om Brudfjället och andra platser med Brud-ortnamn lät annorlunda en gång i tiden. Om gravhögarna, kring vilka sägnerna insamlade på 1930-talet kretsar, nu nästan helt försvunnit från sägnerna som berättas, vilka andra delar av sägnerna har då fallit i glömska långt innan dess? Kanske finns det några spår i någon av alla de hundratal sägner om Brud-ortnamn runt om i Sverige som kan ge oss en ledtråd. Å andra sidan förtjänar frågan att ställas, vilka

delar av de sägner som idag lever vidare, som kan komma att försvinna från framtida generationers gestaltande. Att detta kommer att påverka Brudfjällets narrativ, och dess platsskapande funktion är ofrånkomligt, men skulle kanske kunna undvikas genom synliggörande av såväl Brudfjället som traditionsbärande ortnamnsnarrativ i landskapet i allmänhet.

5. Sammanfattning

Det finns ett tiotal sägner om Brudfjället i Dalsland nedtecknade på Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg samt på Dialekt-, och folkminnesarkivet i Uppsala. I och med denna uppsats finns ytterligare ett antal sägner insamlade och sparade för eftervärlden, så som de nedtecknades i denna uppsatsens enkät. Runt om i Sverige finns ett hundratal liknande sägner om förolyckade brudpar knutna till ortnamn och fornminnen i landskapet. Kunskapen om sägnerna på Brudfjället finns kvar, men de håller på att blekna bort i det kollektiva minnet. Sägner har även förändrats sedan de första nedtecknades för nästan 200 år sedan och rösenas funktion i sägnerna har gått från att vara gravhögar resta över ett förolyckat brudpar, till att bli minnesmärken som utmärker en plats eller ett ställe där människor från olika orter sägs ha lagt stenar till minne av en händelse.

Brudfjället verkar vara en speciell plats för de respondenter som deltog i uppsatsens enkätundersökning. Även de respondenter som inte känner till sägner eller bronsåldersrösen på Brudfjället upplever platsen som en historisk plats där det nutida möter det förflutna. Traditionerna kring bronsåldersrösen på Brudfjället lever fortfarande kvar, om än mest i människors minnen. Platsen är fortfarande, än idag, förknippad med olika traditioner, men sägnerna som berättas om Brudfjället är inte längre intimt förknippade med just bronsåldersrösen. Brudfjällets narrativ utspelar sig på en större plats, där hela Brudfjället inkluderas.

Brudfjällets ortnamnsnarrativ påverkar människors upplevelse av platsen. De som känner till rösen känner även till traditioner knutna till dem, och majoriteten av respondenterna kände till en sägen knuten till Brudfjället. En sägen som dock mindre än hälften av dem säger sig vilja föra vidare till sina barn och barnbarn. Respondenternas upplevelse av Brudfjället påverkas av vad de vet om platsen. Det är bland annat vetskapen och kunskapen om den gamla vägen, rösen och sägnerna som skapar en känsla av att möta det förflutna, en känsla av saga och historia, bakåt i tiden. En upplevelse av att vara en del av något större, en slags kollektiv identitet och gemenskap.

Det finns ett kulturhistoriskt värde i att undersöka platsers traditionsbärande ortnamnsnarrativ. När olika kulturarv på en plats hör samman så bildar de en kunskapsbank av en gemensam

historia där viktig information riskerar att gå förlorad om de plockas isär och studeras var för sig.

6. Källförteckning

6.1 Tryckta källor

- Alatalo, Marita (2011). *Strategi för vindbruk och kulturmiljövård i Västerbottens län*. Umeå: Länsstyrelsen Västerbotten
- Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Alver, Brynjulf, Klintberg, Bengt af (red.) (1973). *Tro, sanning, sägen: tre bidrag till en folkloristisk metodik*. Stockholm: Pan/Norstedt
- Andersson, D. (2013). *Natur, namn och narrativ: Samiska minneslandskap genom ortnamn och ortnamnsnarrativer i O. P. Petterssons Gamla byar i Vilhelmina*. In (pp. 31-44).
- Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur
- Bergstrand, Carl-Martin (red.) (1951). *Dalslandssägner*. Göteborg: Gumpert
- Brown, Peter (1981). *The cult of the saints: its rise and function in Latin Christianity*. London: SCM P.
- Cappelin, Ola (1932). *Gammal sed och tro i Kivik*. Lund: [Lindströms bokh.]
- Carl-Johan Svensson (2017). *De små monumentens tisdagar. Andréés kraschlandningsplats, en rishög i Vaggeryd och annan historiekultur bortom storlagenheten*. Geografiska notiser, vol. 75, no. 1, pp. 23-36.
- Dalen, Monica (2015). *Intervju som metod*. 2., utök. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Danielsson, Robert, Jönsson, Karna, Löfvendahl, Runo & Snædal, Thorgunn (2006). *Handbok i fornminnesvård*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Dybeck, Richard (1925). *Folksägner i Dalsland m.m.*. Ed: Eds bok- och pappersaffär
- Eagly, Alice H. & Chaiken, Shelly (1993). *The psychology of attitudes*. Fort Worth, Tex.: Harcourt
- Egeland, Helene & Johannisson, Jenny (red.) (2003). *Kultur, plats, identitet: det lokalas betydelse i en globaliserad värld*. Stockholm: SISTER
- Eivergård, Mikael (red.) (2005). *Kulturarv och historiebruk*. Östersund: Jamtli
- Erixon, Sigurd (1929). *Offerkastar utan dödsmotiv*.
- Esaiasson, Peter (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

- Grundberg, Jonas (2004). *Historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning: utveckling eller konflikt?*. Diss. Göteborg : Univ., 2004
- Haugen, Susanne & Andersson, Daniel (2013). *Språken, tiden, rummet: festskrift tillägnad Lars-Erik Edlund på 60-årsdagen den 16 augusti 2013*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för språkstudier
- Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.) (2014). *Historien är närvarande: historiedidaktik som teori och tillämpning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Klintberg, Bengt af (2010). *The types of the Swedish folk legend*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica
- Klintberg, Bengt af (red.) (1986). *Svenska folksägnor*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedt
- Lévinas, Emmanuel (1987). *Collected philosophical papers*. Dordrecht: Nijhoff
- Lignell, Anders (1851-1852). *Beskrifning öfver grefskapet Dal*. Stockholm
- Lindvall, Karin 2002: *Mot en ny kulturarvsidéologi*. Agenda kulturarv: Inspiration – Diskussion. Agenda kulturarv och Riksantikvarieämbetet.
- Lundström, Catarina (2005). Den hemvävda kulturen: kulturarvsfältet i Jämtlands län 1860-1940: en kalender, ett persongalleri och en reflektion över den "jämtländska regionalismen". *Kulturarv och historiebruk*. S. 10-51
- Lökken, Kerstin (2005). *Den andres kunskap och den svenska arbetsmarknaden – ett immateriellt kulturarv. Kulturarvens gränser: komparativa perspektiv: en antologi*. Göteborg: Arkipelag
- Nordström, Annika & Saltzman, Katarina (2014). Att fånga det svårgripbara. Reflektioner kring metod och material. I: Ek-Nilsson, Katarina et al (red.). *Naturen för mig: nutida röster och kulturella perspektiv*. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Folklivsarkivet, Lunds universitet.
- Nordström, Annika & Sjöberg Annika (2014). *Levande traditioner - Slutrapport om tillämpningen av Unescos konvention om tryggandet av det immateriella kulturarvet i Sverige*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen
- Nyström, Staffan (2003). *Smånamn och andra ortnamn*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.
- Olofsson, Karl-Johan (2005). *Glösa: figurer i förändring*. Kulturarv och historiebruk. S. 134-167
- Palmenfelt, Ulf (1994). *Per Arvid Säves möten med människor och sägner: folkloristiska aspekter på ett gotländskt arkivmaterial*. Diss. Stockholm : Univ.
- Petersson, Anna. (2009). *Swedish Offerkast and Recent Roadside Memorials*. Folklore, vol. 120, no. 1, pp. 75-91

Ronström, Owe (2008). *Kulturarvspolitik: Visby: från sliten småstad till medeltidsikon*. Stockholm: Carlsson

Sahlgren, Jöran (red.) (1945). *Saga och sed: Kungl. Gustav Adolfs akademis årsbok. 1945. Saga och sägner*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien

Stewénus, J., Bondesson, W., & Riksantikvarieämbetet. (1998). *Kulturmiljövårdens bebyggelseregister Inventeringshandbok*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Svensson, C. (2017). *De små monumentens tisdagar: Andréas kraschlandningsplats, en rishög i Vaggeryd och annan historiekultur bortom storslagenheten*. Geografiska Notiser, 75(1), 23-36.

Waern, Kolbjörn & Holmberg, Kerstin (2009). *Vägar med kulturmiljövården i Dalsland*. Göteborg: Region Väst, Vägverket

Vikstrand, Per. (2007). *Folketyologier. Om ortnamnens meningsskapande funktion*. I: G. Kvaran m. fl. (red.), *Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og enurnýjun – Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007*. Uppsala: Norna-förlaget

Åkerrén, Britta (1990). *Tisselskogs socken. Sägner*. [Billingsfors]: [Tisselskogs hembygdsfören.]

Ödman, Johan (1910[1746]). *Chorographia Bahusiensis: thet är: Bahus-Läns beskrifning : så til thess natur, art och beskaffenhet under fred och feigd* Uddevalla

6.2 Hemsidor

Göteborgs Hamn AB (2012). *Oljehamnen blir Energihamnen i Göteborg*. Hämtad 01/01/2019 från: <https://www.goteborgshamn.se/press/pressmeddelanden/oljehamnen-bli-energihamnen-i-goteborg/>

Hallén (2013). *Brudaremossen: ett historiskt giftberg*. Hämtad 22/10/2018 från: <https://delsjoområdet.se/2013/05/26/brudaremossen-ett-historiskt-giftberg/>

Institutet för språk och folkminnen (2018). *Sägenkartan*. Hämtad 11/01/2019 från: <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/kartor/sagenkartan.html#/places>

Lantmäteriet (2018). *Ortnamnsrådet*. Hämtad 22/10/2018 från: <https://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Ortnamn/Rollen-som-ortnamnsmyndighet/Ortnamnsradet/>

Riksantikvarieämbetet (2017). *Bakgrund till fornminnesinformationen*. Hämtad 01/01/2019 från: <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/om-fornsok/bakgrunden-till-fornsok/>

Riksantikvarieämbetet (2018). *Definition av kulturarv och kulturmiljö*. Hämtad 22/10/2018 från: <https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/>

Riksantikvarieämbetet (2018). *Fornlämningar*. Hämtad 11/11/2018 från: <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/fragor-och-svar/fornlamningar/>

Riksantikvarieämbetet (2018). *Fornlämningsbegreppet och fornlämningsförklaring*. Hämtad 5/11/2018 från: <https://www.raa.se/lagar-och-stod/kulturmiljolagen-kml/fornminnen-2-kap/fornlamningsbegreppet-och-fornlamningsforklaring/>

Riksantikvarieämbetet (2018). *Ortnamn*. Hämtad 12/12/2018 från: <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/fragor-och-svar/ortnamn/>

Söderholm, Erik (2018). *Här är Sveriges roligaste vägar – och vinnarna!*. Hämtad 01/01/2019 från: <https://www.mestmotor.se/automotorsport/artiklar/nyheter/20130709/har-ar-sveriges-roligaste-vagar-vann-du/>

6.3 Otryckta källor

Göteborg

Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG). Uppteckning nr. 3116 s. 41; nr. 3116 s. 44; nr. 3118 s.11; nr. 5619 s.13; nr. 8082 s. 4; nr. 792 s. 26; nr. 481 s. 13.

Uppsala

Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (DFU). Anteckningar med två uppteckningar av sägner från Brudfjället enligt uppgift från Erland Rosell.

Riksantikvarieämbetet Fornsök

RAÄ-nummer Tisselskog 2:1 – <http://kulturarvsdata.se/raa/fmi/html/10179300020001>

RAÄ-nummer Tisselskog 3:1 – <http://kulturarvsdata.se/raa/fmi/html/10179300030001>

RAÄ-nummer Kråkshult 120:1 – <http://kulturarvsdata.se/raa/fmi/html/10061701200001>

6.4 Propositioner

Proposition 1996/97:3 Kulturpolitik

Proposition 1998/99:114 Kulturarv kulturmiljöer och kulturföremål

6.5 Bilder

- Omslagsbild, s. 1, Linnea Klingström
- Figur 1 – Karta, s. 8, Linnea Klingström
- Figur 2 – Bild på röse nr. 1, s. 9, Linnea Klingström
- Figur 3 – Bild på röse nr. 2, s. 9, Linnea Klingström
- Figur 6 – Bild på ett av rösena, s. 35, Linnea Klingström
- Figur 7 – Bild på ett av rösena, s. 37, Linnea Klingström

7. Bilagor

7.1 Bilaga 1 – Enkät om Brudfjället

Brudfjället

Erfarenheter, tankar och minnen

Låt din berättelse om Brudfjället bli värdefull kunskap för kulturvården!

Hej!

Jag heter Linnea Klingström och är student på Masterprogrammet i Kulturvård vid Naturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Jag skriver just nu på min *masteruppsats om Brudfjället i Dalsland*. Uppsatsen handlar om ortnamn, sägner och traditioner knutna till platser. Som en del av uppsatsen har jag valt att samla in *berättelser om Brudfjället*. Genom ett antal frågor utifrån fyra teman hoppas jag få svar av människor med olika bakgrund som vill dela med sig av sina erfarenheter, tankar och minnen om Brudfjället!

Svaren kommer bidra till att skapa förståelse för hur en plats tolkas och förstås. Jag hoppas också att svaren kan ge en antydning om Brudfjällets historiska förhållanden, med de traditioner och de minnen som är knutna till platsen. Jag vill med min uppsats se Brudfjället som ett slags människans minneslandskap. Syftet med uppsatsen är bland annat att samla in de sägner och traditioner som är knutna till Brudfjället. Vilka sägner berättas idag, och hur berättas dem? Vad betyder *namnet* och *platsen* Brudfjället för människor idag?

Frågelistan är avsedd att användas som hjälpmedel och inspiration, du får gärna svara fritt. Läs igenom alla frågor innan du svarar, en del frågor liknar varandra. Jag ser gärna att du svarar personligt, därför det är självklart möjligt att vara anonym. Uppge i så fall bara om du är kvinna eller man, yrke/sysselsättning, ditt födelseår samt födelse- och bostadsort.

Plats

Berätta om din relation till Brudfjället. Bor du nära eller långt ifrån? Finns det någon speciell plats på Brudfjället som betyder något extra för dig såsom en viss kurva, en utsiktspunkt eller minnesmärke? När hörde du talas om Brudfjället första gången och vem berättade om Brudfjället? Vad berättades? Har du upplevt något speciellt på Brudfjället? Vad väcker Brudfjället för tankar hos dig?

Görande

Vad gör du när du är på Brudfjället? Känner du till några traditioner som är kopplade till Brudfjället, och i så fall, vad är det för traditioner? Vem berättade om dem? Vad innebär traditionen för dig? Finns det några speciella platser kopplade till traditionerna? Hur beter du dig på Brudfjället, stannar du till exempel på någon speciell plats eller utför du någon handling?

Kännedom

Hur och när har du lärt dig det du känner till om Brudfjället? Är det till exempel genom egna erfarenheter, skolan, föreningar, litteratur, arbetsliv, fritidsintressen eller på något annat sätt? Finns det kunskap om Brudfjället som du vill förmedla till framtida generationer, till dina barn och barnbarn eller till vänner och bekanta? Vad är dina tankar om namnet *Brudfjället*?

Min berättelse om Brudfjället

Berätta om en särskild upplevelse, något du hört eller ett minne du har om Brudfjället. Det kan vara en berättelse du hört, ett sommarminne, något du upplevt eller något annat som du vill berätta om Brudfjället.

Tack för din medverkan!

Jag är jättetacksam för alla svar på frågelistan! Med hjälp av dem kan jag arbeta vidare med min uppsats och komma fram till ett svar på frågan hur vi påverkas av Brudfjället, dess namn och traditioner. Skicka ditt svar till min mejladress: linnea.a@outlook.com

Jag behöver ditt svar senast söndagen den *23 september 2018*. Bifoga din adress om du vill att jag skickar ett exemplar av uppsatsen när den är färdigställd.

Om du har några frågor, kontakta mig på mejl: linnea.a@outlook.com eller telefon: 073 075 23 12.

Med vänliga hälsningar, Linnea Klingström

7.2 Bilaga 2 - Sammanställning av respondentsvar

Respondent	Fråga 1: Berätta om din relation till Brudfjället. Bor du nära eller långt ifrån? Finns det någon speciell plats på Brudfjället som betyder något extra för dig såsom en viss kurva, en utsiktspunkt eller minnesmärke? När hörde du talas om Brudfjället första gången och vem berättade om Brudfjället? Vad berättades? Har du upplevt något speciellt på Brudfjället? Vad väcker Brudfjället för tankar hos dig?
1	<p>Bor i närheten och har i 30 år intresserat mig för dels sägnerna och rösen på Brudfjället, men även för de människor som bodde på Brudfjället under 1800- och tidiga 1900-talet. De flesta personer jag träffade när jag flyttade dit för 30 år sedan hade något att berätta om Brudfjället. Allt från vägen över fjället, dess tillkomst och ombyggnader, om järnvägen, om torpruinerna, rösen och sägnerna. Det är flera platser på fjället som betyder något extra, "björnpasset", torpruinerna Svarteviken och Minnet, samt skålgroparna vid Näset. Brudfjället är för mig en plats med så många historiska demissioner tidsmässigt från forntid till nutid, men även som gravplats, boplats och färdväg/transportled.</p>
2	<p>Jag hade aldrig hört talas om Brudfjället innan jag flyttade till Dalsland. Jag använder det inte alls men åker bil över det ibland och cyklar en bit mot Tisselskog. Den tanke som väcks i mig är vägens sträckning, som sägs följa de gamla djurfösarlederna, men samtidigt sägs vägen ha rätats ut rejält sedan 1970-talet. Ta kontakt med Kerstin Båld som bor i Långed. Hon körde brödbil mellan Uppers konditori och Håverud på den vägen på just 70-talet och är den som berättat det lilla jag vet.</p>
3	<p>Jag bor i Långed och är uppvuxen här, Brudfjället är och har alltid varit en magisk väg med vackra svängar tjärn och et väg jag körde veckan efter jag fått körkort 1993 och älskar hur vissa backar liksom får hela mig att lyfta, känns i magen alltså 😊 Det är oxå en svår väg, många långträdare har fastnat i de feldimensionerade kurvorna och backen precis innan Tisselskog måste vara unik i sin omöjlighet rakt upp i "himlen" och så svänger den haha... Jag hoppas du hört historien om brudföljet som är lite av en Romeo och Julia historia...</p>
4	<p>Jag bor i Dals Långed och åker via fjället när vi ska till Mellerud. Eftersom jag är uppväxt i Långed så har vi alltid tagit den vägen och då alltid vetat om den.</p>

5	<p>Efter att ha växt upp i Dalsland några mil ifrån Brudfjället tillhör den vägen fortfarande en av de magiska platserna. Lövträden. Jag har aldrig blivit åksjuk. Jag har bara drömt. Att åka vägen över Brudfjället är som att läsa en Maria-Gripe-roman. Ett av mina drömhäus ligger på den vägen. På en höjd. Ovanför vattnet. Vitt med gröna knutar. Jag minns det som att det är äppelträd hela vägen ner till vattnet. Senare har jag upptäckt att järnvägen går där nedanför. Mitt i skogen. Jag minns en gång när jag och farmor var på utflykt och vi hade med oss äggmackor. Jag har för mig att Brudfjället är med i Dalslandsfilmen från 1957, en kvinna som lever ensam i skogen och hon berättar hur hon gått fram och tillbaka i skogen. Hon berättar hur stark hon är. Jag minns inte sägnet helt, ett giftermål mellan två orter ... en brud glömd på berget. Nej, jag minns inte.</p>
6	<p>Jag bor ganska nära sedan 14 år, väljer ofta den vägen då jag ska till Mellerud Innan jag flyttade hit var jag passagerare i en bil och vi reste över Brudfjället vintertid. Det var så speciellt! Alldeles vitt överallt då det snöade, mjukt och vackert och vägen som gick hit o dit och upp och ner. Den känslan glömmar jag aldrig Man berättade då att Brudfjället kom till efter att ett brudfölje blivit osams och kastat sten. Mer kommer jag inte ihåg</p>
7	<p>Jag var ca 5 år (1970) när jag hörde talas om Brudfjället första gången. Det var min pappa och mamma som berättade om hur man måste stanna vid rösen på Brudfjället och kasta en gren eller sten på något av dem, innan vi kunde fortsätta resan. Jag bodde vid den tiden i Vänersborg. Min familj hade sommarstuga i södra Dalsland och gjorde ibland dagsutflykter runt o i landskapet. Eftersom min familj är historiskt intresserad valde vi ofta att besöka fornminnen och andra kulturhistoriskt intressanta platser.</p>
8	<p>Vi brukade ta den vägen då vi var på utflykt/biltur under min barndom (jag är född 1965). Vet att mamma berättade en hemsk och spännande historia om ett brudfölje där bruden rövades bort. Sedan dess har fortsatt göra samma tur med ojämna mellanrum. Bor nu i Vänersborg, och har tagit mina egna barn med på biltur lver Brudfjället några gånger då de var yngre, och gör det gärna själv när tillfälle ges. Vacker natur, krokig liten väg som ställer krav på aktiv körning och en skön känsla av saga och historia, bakåt i tiden. Jag uppskattar även järnvägen, där jag åkt med rälsbuss och dressin när jag var liten. Det är en annorlunda plats, faktiskt!</p>

9	Hörde talas om Brudfjället i slutet av 1980-talet då min syster flyttade till området. Det var hon som berättade om Brudfjället och om dess sägner, myter och gamla torpställen. Brudfjället är en lite mytisk och mystisk trakt men naturen betyder också mycket. Det finns ett par lättillgängliga sjöar som jag besökt många gånger. Bland annat Glycksjön som är en fin badsjö. Minns kanske mest bronsåldersröset där man skall kasta en sten och myten om brudföljerna som rök ihop.
10	Man kan läsa mycket om Brudfjället där enligt sägnen ett brudpar stenades. Hörde om det när jag var liten. Läs i tisselskogsboken. I backarna plåtslagare backen , stuthögsbacken körde vi fast med bilen på vintern 😊
11	Har bott i Dals Långed och åkte Brudfjällsvägen första gången 1978 i samband med att gick en kurs på Stenebyskolan. 1984 flyttade vi till Dsls Långed och 1986 till Dals Ed. Återvänder ofta till Brudfjället när vi har långväga gäster. Buterud med sina vackra ekar är en vacker plats liksom Tisselskog. Kan inte historien om namnet men har hört att det handlar om något tragiskt som hände ett brudfölje.
12	bor i långed, kör denna väg ibland. Början och slutet av brudfjällsvägen har för mig spännande platser, då jag är intresserad av gammalt och övergivet, t.ex. skansen i Håverud och Boardtextfabriken i Tisselskog.
13	bor ganska nära. Första gången- åkte med min svärfar som gillade att köra fort. Ingen annan i bilen uppskattade det. Jag tycker om den gamla murstocken som orubblig står kvar. En generellt vacker tur ju. Sen har jag väl hört att namnet kommer från ett brudfölje som det gick åt helvete för på ett eller annat sätt.
Respondent	Fråga 2: Vad gör du när du är på Brudfjället? Känner du till några traditioner som är kopplade till Brudfjället, och i så fall, vad är det för traditioner? Vem berättade om dem? Vad innebär traditionen för dig? Finns det några speciella platser kopplade till traditionerna? Hur betar du dig på Brudfjället, stannar du till exempel på någon speciell plats eller utför du någon handling?
1	Inget speciellt, oftast kör jag bil över. Men jag har gått mycket på fjället, oftast för en kulturupplevelse, att se någon historisk plats eller minnesmärke, mer sällan för naturupplevelser. Jag har hört en stor mängd äldre sägner och sökt efter alla uppteckningar jag kan om "Brudfjället", men även hört moderna "spökberättelser" om selpinnar som hoppat ut, möten med kvinnor i gammaldags kläder, som sedan spårlöst försvunnit och lampor som slocknat när man kört förbi dem. De flesta berättelser är från tre äldre män, nu döda. Traditionerna som berättats för mig (alltså inte de jag läst) är alla kopplade till de två gravrösen nära Högsbyn. Ibland gör jag korstecken när jag kör förbi rösen, mer av "familjetradition" än alvar.

2	Nej
3	Jag gör olika saker, ibland är jag där och ser på fullmånen, ibland träffar jag en date haha men mest njuter jag av turen från bilen där jag kan vägen utan och innan och kör den verkligen till max... Vet inte om det är några teaditioner men tycker att det finns en öppen plats på mitten av vägen där jag sett mkt djur men oxå känt av "närvaro" när jag kört där sent på kvällen och dimman lagt sig...
4	Vi passerar endast.
5	Jag har för mig att där finns någon stenhög där folk från olika orter kastat sten på varsin sida vägen. Jag är alltid på väg förbi. Förutom den gången för flera år sen som jag och farmor åt äggmackor. Men jag måste kolla in mitt drömhus när jag åker förbi.
6	Har stannat och plockat blommor...
7	Se ovanstående svar.
8	Nej. Kanske en rastning av hunden eller kisspaus, bara.
9	Jag har badat och njutit av naturen. Letat svamp och bär. Besökt gamla torpställen. Det var min syster som bor i området som berättade om dessa ställen. Naturen har jag utforskat själv eller i sällskap med andra. Gillar att det är lite vilt med "riktig" natur och att det t o m strövar förbi en varg eller ett lodjur emellanåt. Jag stannar gärna till om det växer ramslök eller kungsmyntha i väggen. Ett minne från längesedan så min storsyster och jag besökte dessa platser.
10	För långt att skriva om jag kan historien men hänvisar till tisselskogsboken igen.
11	Kan njuta av utsikten på någon av de högsta punkterna.
12	stannade till och utforskade en skorsten som står kvar efter att ett hus brunnit upp, mitt emot denna fanns en övergiven stuga också. stannar ibland till längs vägen där en bit av kvartsberget är framme och en kraftledning korsar och vilar.
13	Kör bil. Fastnar i snömodden i någon backe.
Respondent	Fråga 3: Hur och när har du lärt dig det du känner till om Brudfjället? Är det till exempel genom egna erfarenheter, skolan, föreningar, litteratur, arbetsliv, fritidsintressen eller på något annat sätt? Finns det kunskap om Brudfjället som du vill förmedla till framtida generationer, till dina barn och barnbarn eller till vänner och bekanta? Vad är dina tankar om namnet Brudfjället?
1	Från början berättelser (se förra svaret), men sedan kompletterat med uppteckningar på arkiv. Har skrivit om dessa i hembygdstidskrift. Personligen tror kan namnet ursprungligen kommer av brur/bru = bro.
2	Nej

3	Nä det har nog varit vägen till vänner och som en genväg till Mellerud och söderut... Brudfjället namnet kommer väl av det brudfölje som ska ha färdats här en man och hans kvinna från två släkter som låg i fejd med varann... Och där detta giftemål inte sågs med blida ögon, det sägs ju att bruden dödades och att hon ff "spökar och går igen" när dimman ligger... Som sagt jag är född här men har inga skolminnen lr så... Mer att det är en väg med mkt turister på sommaren och så här års är det mindre trafik och möjligt att njuta av härlig bilkörning för den som vill och inte har anlag för åksjuka!!! Haha!
4	Min mormor som bodde i Tisselskog berättade att det heter Brudfjället då det sägs vara ett brudpar som spökar där.
5	Det finns fragment av sägnen. Men jag skulle kunna tänka mig att lära mer. För att ha att berätta.
6	-
7	Jag tror att namnet har koppling till en förhistorisk gud eller sedvänja eller kan ha att göra med "bro". Att bergspartiet skulle ha utgjort en bro, en led mellan olika områden. Jag vill gärna förmedla det mina föräldrar gjorde och berättade för min dotterdotter. Jag har senare läst om Brudfjället i olika hembygdsböcker.
8	Se ovan. Tror att vi tagit del av informationen som står på skylten längs vägen.
9	Erfarenheter och fritidsintressen. Jag vill gärna förmedla den fina naturen och att den är viktig att bevara.
10	Maila mig så skall jag skriva
11	Sägner
12	känner egentligen inte till så mycket om platserna på själva brudfjället men de tidigare nämnda platserna är de jag mest besökt, har fått reda på information om dem via ett internetforum för "urban explorers"
13	-
Respondent	Fråga 4: Berätta om en särskild upplevelse, något du hört eller ett minne du har om Brudfjället. Det kan vara en berättelse du hört, ett sommarminne, något du upplevt eller något annat som du vill berätta om Brudfjället.
1	Jag tycker det är spännande med skålgroparna vid Näset mitt på Brudfjället. Det visar att människor vistats på platsen och troligen bott och brukat där på bronsålder/äldre järnålder. Det har sedan övergivits för att åter bli en boplats under andra halvan av 1800-talet och början av 1900-talet. Jag minns när jag var där en tidig vårdag och jag satt på berget med en torr bulle och vatten medan solen värmdde. När jag skulle gå hem, skulle jag ta en genväg och kom helt fel och gick en lång omväg istället.
2	har inget

3	<p>Åh det gjorde jag i förra frågan... Men det har alltid varit intressant att de inte gjort om vägen och gjort den mer "rak" genom skogen men tror att eftersom vägen ligger både i två kommuner så vill ingen betala... Idag är den ju bra asfalterad iallafall så var det inte när jag var liten... Det var oxå kul en gång när jag skulle anmäla en lastbil som fastnat till polisen och skulle förklara vart den stod... Då sa de till mig att där jag sa att det fanns en väg var det bara berg... Då fick jag tipsa om att gå t google maps... Och då hittade de vägen hihi... 🤔😊😊😊</p>
4	<p>Enligt min mormor så ska det för länge sedan varit ett ny gift par som var på väg hem efter sitt bröllop med häst och vagn. Efter vägen blev dom rånmördade av ett gäng rövare som stal deras bröllopsgåvor mm. I början på vägen (från Tisselskogs hållet) finns två stora sten rösen där brudparet skall ligga begravda. Skulle man passera där så var man tvungen att lägga på en sten så inte parets vårdnader skulle ta sig upp och följa med en hem, berättade mormor.</p>
5	<p>Se ovan.</p>
6	<p>Man känner till Brudfjället långväga. Min svärson i Stockholm och hans kompisar älskar att köra där. Det hör alltid till då de är i närheten.</p>
7	<p>Georg och Verner på Högelund berättade för mig om en "spöksyn" som en gammal kvinna, de intervjuade , hade haft på Brudfjället. Det handlade om en man som kom och ledde en häst över berget. Plötsligt var synen borta. Enligt Georg och Verner "kunde det hända saker" på Brudfjället som var av övernaturligt slag.</p>
8	<p>Se ovan.</p>
9	<p>Bronsåldersröset där man skall kasta sten. Stannade där redan på en skolresa i mellanstadiet och minns det än.</p>
10	<p>På vintern man tog sig inte upp för backarna med slitna däck 😊</p>
11	<p>En gång hösten 1995 stannade jag till någonstans på en höjd och bara andades och bad en bön i tacksamhet över livet.</p>
12	<p>deltog i en träff för 4-hjulingar nära Håverud då vi körde på småvägar kring Glycksjön och bergräkten längre in, det var många trevliga platser med trevliga vyer längs dessa småvägar.</p>

13	<p>Ja, detta är möjligen det enda relevanta jag kan tillföra till detta: Jag och några grannar i Eriksbyn, där jag då bodde, skulle åka och titta på grottorna vid Baldersnäs. På vägen berättade den äldre i sällskapet, ca 70 år, att hans mamma skrivit ett brev som hon lagt i en flaska och släppt ner i ett hål i ett stenröse precis vid vägen mitt på Brudfjället. Vi stannade där för att leta efter det, det finns nog bara ett liknande röse, och sonen, kanske i 40-årsåldern då, sa återkommande: "Tänk om vi kunde hitta flaska etter mormor", eller "tänk om vi kunde hitta brevet etter mormor". De var såklart bra nyfikna på vad hon skrivit. Jag vet dock inte mer om varför mormodern gjort så, om det fanns andra som gjorde liknande saker etc.</p>
----	---